Årgång 68 · Nr 1 -2009
Pris 49:50 kr inkl moms

Byahornet

Skånsk historia - folkminnen - skrönor

INNEHÅLL

4 Minnen från Skanör Bertil Wilhelmsson

8 Kolerasjukhus i Oderljunga och Perstorp Guno Haskå

11 Ullsax och grönbete Birgit Lindström

17 Myror och människor Lennart Kjellgren

18 Uppåkra Colibrine Sandström

21 En snövinter man minns Ruth Hildegard

22 Anekdoter från Röstånga Mårten Bergman

25 Skånska Lasse Ove Dagneryd

27 Den dramatiska Duetten Peter Roadson

31 Brott på femtiotalet Tidningsarkivet

33 Autografjägarens memoarer Lasse Larsson

36 Besök i Lönnhässle Fritz Bengtsson

40 Agusastugan på Österlen Bertil Wilhelmsson

46 Plocka till hälften Erik Jönsson

48 Skånska Aftonbladet Tidningsarkivet

Omslagsbild: Rekonstruktion av gård på Häckeberga
Bild: Ingmar Hellfalk

Byahornet

Sextioåttonde årgången, nummer 1 -2009

Redaktör och ansvarig utgivare: Bertil Wilhelmsson

Tryck: C A Anderssons Tryckeri AB, Malmö
Besöks- och postadress: Häradsvägen 44, 280 40 SKånes Fagerhult
Telefon: 0433-50080 Fax: 0433-50086
Plusgiro: 141 71-3 Bankgiro: 5734-5811
E-post: info@byahornet.se Hemsida: www.byahornet.se
Prenumerationspris: 187 kronor per år – fem nummer. ISSN 1101-6868

Välkomna!

Välkomna till Byahornet 2009, såväl gamla som nya prenumeranter.
Som Cecilia Biarner skrev i förra numret är det undertecknad som numera är redaktör. Läsekretsen kommer inte att märka några dramatiska förändringar. Det blir en liten kursändring mot mer historia och minnen och lite mindre av noveller och poesi. Vi skall också försöka hålla ett öga på aktuella saker som är på gång inom vårt område. I detta nummer ger jag mig in på vågstycket att slopa författarpresentationerna, till förmån för artikeltext. Jag vet att presentationerna har uppskattats, men samtidigt blir det lite konstigt när inte alla författare kan presenteras. En del är inte särskilt förtjusta i det och i andra fall – när vi hämtar material ur äldre årgångar – så vet vi inget eller mycket lite om författaren och har definitivt inget fotografi!
Men om detta och annat vill jag höra läsekretsens åsikter. Just nu känner vi oss fram för att få ett så bra innehåll som möjligt, spritt över hela Skåne. Tyck således till om innehållet och kom med nya idéer och uppslag!

Det kan vara svårt att nå Byahornet på telefon eftersom vi inte har någon dagligt bemannad redaktion. Men tala gärna in meddelande på telefonsvararen så hör vi av oss. Eller ännu hellre; maila om du har möjlighet. Eller varför inte skriva ett vanligt hederligt brev eller vykort?

Byahornet har nu på allvar kommit igång med hemsidan www.byahornet.se och om du vill slå ett slag för oss, så att vi kan locka nya prenumeranter, så hänvisa gärna till hemsidan. Ju fler prenumeranter vi har desto mer har vi möjlighet att göra. Vi hoppas på ett nära samarbete med skånska hembygdsföreningar, släktforskarföreningar och andra och planerar att vår hemsida skall bli ett forum för dessa kontakter. Vi kommer även att använda hemsidan för att snabbt kunna meddela läsekretsen saker och ting.

Eftersom vi missade ett nummer i fjol, så är det min ambition att varje nummer under 2009 skall innehålla fler sidor än förut, som en liten kompensation. Av rent tekniska skäl lär 56 sidor vara gränsen för att tidningen skall vara behaglig att hantera. Det säger vårt tryckeri CA Andersson i Malmö. Om läsekretsen någon gång är i behov av ett tryckeri så kan jag rekommendera vårt. De har en fantastiskt servicekänsla och hjälper oss på Byahornet så snart det är något bekymmer. De kastar alltid ett granskande öga på varje nummer av tidningen innan den går i tryck och det känns mycket tryggt. Inte minst för mig som är ny.

Det har som bekant varit jordbävning i Skåne. Jag och många andra har fått ett rätt kul mail där situationen beskrivs som katastrofal. Så här lät det: *” Tisdagen den 16 december slog katastrofen till med full kraft i Skåne. Med epicentrum utanför Bo Olsson i Tomelilla skakade en kraftig jordbävning med magnituden 4.7 på Richterskalan hela Skåne. Tusentals skåningar väcktes ur sin nattsömn som de så väl behöver. Många var hungriga efter att inte ha ätit på hela natten.”*
Innan dess hade Sverige inte haft en märkbar jordbävning sedan oktober1904. Byahornet har varit i kontakt med Folklivsarkivet i Lund, men där finns inga anteckningar om skånska minnen. Emellertid har vi via Helsingborgs Dagblad snappat upp ett sådant minne. Det var prästen i Kvidinge församling som gjorde följande anteckning i sin krönikebok:
”Söndagen den 23 oktober 1904 inträffade ett ovanligt häftigt jordskalf, det starkaste som i mannaminne ägt rum här i Norden. Det synes ha sträckt sig öfver hela Skandinavien och äfven Danmark, där det dock varit mindre häftigt. Starkast förnams det i västra och mellersta Götaland, där mångenstädes (Lidköping t ex) skorstenar föllo ned. I kyrkorna uppstod flerstädes panik, så att de till gudstjänst samlade rusade ut, hvarvid människor nedtrampades (så t ex i Laholm där en ung kvinna lifsfarligt skadades) Egendomligt nog märktes ej skalfvet här i prästgården, där det således varit mycket svagt. Ute i församlingen märktes det, men jämförelsevis lindrigt. Såsom verkningar nämns från flera håll, att taflor och lampor skakade eller föllo ned; remnor uppstodo i murarne på hus och kyrkor etc.”

Bertil Wilhelmsson
Redaktör

PS!

Du har väl inte glömt att prenumerera för 2009?

Plusgiro: 141 71-3
Bankgiro: 5734-5811

DS!

Minnen från Skanör

Bertil Wilhelmsson

I Skanör vårdar man gamla historier och skrönor. Hasse Tegnér, vars släkt hör till urinnevånarna, är en berättare av rang och därför har Byahornet besökt honom.

Hasse Tegnér är 89 år och känner Skanör som sin egen ficka. Här har han sprungit som påg och han kan inte tänka sig någon bättre plats på jorden. Hans och hustrun Elisabeths gård heter i folkmun ”Per i Vången”. Namnet har målats på en vrakspillra på ena husgaveln och kommer sig av att Per Jönsson och hans hustru Hanna bodde här. De hade en eller två kor och en häst och spred gödsel över hela tomten.
- Det är därför som trädgårdsjorden är så fin här, säger Hasse stolt om sin blomsterprakt. Av nån okänd anledning hängde sig Per i stallet och sen bodde Hanna här som änka i många år och blev 102 år.
- Hon hjälpte folk med tvätt och städning och hade disken på Skanörs gästis. Hennes pojke, som var i min ålder, gick alltid klädd i sin konfirmationskostym!
Nån egentlig trädgård fanns inte på den tiden. Hela tomten var full av nässlor och omkullblåsta fruktträd. Hanna brukade stå och hänga över en liten grind och var mycket snackesam. Som många andra skanörare eldade hon med torkad koskit och med torv som skars ute på Skanörs Ljung. Hon var Skanör trogen och hade sålunda aldrig ens varit i Falsterbo. En enda gång företog hon en långresa, nämligen till Lund, med ett efterföljande uttalade: Aldrig mer ! Hasse Tegnér vet emellertid inte vad som hade gått snett.
- Hanna var rätt burdus till sättet. Det hade hon säkert lärt på Gästis!

När Hasse och Elisabeth köpte gården på 1950-talet undrade folk hur de kunde köpa ett så gammalt och dåligt hus.

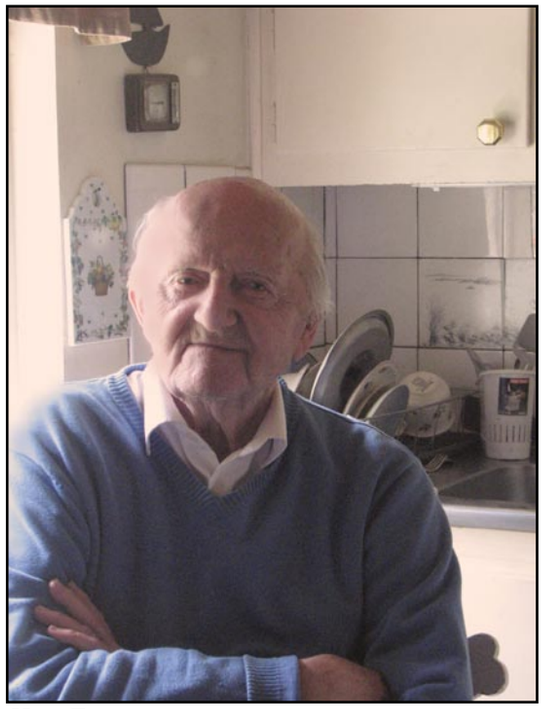

Hasse Tegnér Foto: Bertil Wilhelmsson

Foto: Bertil Wilhelmsson

Per i Vången

- Där inne var mörkt och man kunde inte gå rak i stugan. Vi fick göra en hel del omändringar för att kunna bo här.
När det grävdes för avlopp i tomtgränsen för några år sen stötte man på ännu äldre historia.
- I gropen de grävde såg jag ett kritvitt benrangel i sittande ställning. I graven fanns en stor sten med inristning.
Hasse visar stenen, som blev kvar ovan jord. Onekligen ser det ut som om något är ristat i den. För Byahornets utsände ter det sig mest som en krok och Hasse har teorin att det kan ha med draggning efter vrakgods att göra.

På tal om vrak. Vid mitten av 1930-talet gick en rysk lastbåt på grund uppåt Klagshamn. Det var i augusti och hela den natten var Öresund fullt av båtens last: timmer och bräder. Detta betraktades av kustens folk som manna från himlen. Överallt såg man små båtar som lade beslag på vad man kunde. Även från Skanör utgick sådana små farkoster. Efter en tid kom en räkning från Tullverket, vars representanter naturligtvis hade iakttagit det hela och kände till varifrån vrakplundrarna kommit. Av någon anledning kom inga anklagelser om stöld, men däremot ombads Skanörarna att betala tull!! Självklart kändes ingen vid detta krav (trots att en del av vrakgodset hade försetts med vissa Skanörares bomärken) och sen rann allt ut i sanden. Möjligen betraktades vrakplundring som en mänsklig och laglig rättighet i dessa trakter och Hasse berättar med ett skratt att förr i tiden så bad prästerna i Falsterbo om präktiga vrak med många strandningar på revet!

Förutom vrakplundring kan varken Skanör eller Falsterbo visa upp någon brottslighet av dignitet. Därför var också poliskåren minimal: Fundahn i Falsterbo och Ekroth i Skanör. En och annan fyllerist hamnade förstås i Skanörs fängelse, som inrymdes i rådhuset. Där var en som hette Klas Albert, minns Hasse. Denne fånge hade själv varit med och murat cellen och visste hur man skulle plocka bort gallret. Han gjorde så och promenerade hem för att dricka sitt eftermiddagskaffe. Men han hade ingen tanke på

Bilden ur Hasse Tegnérs fotosamling

Ordningsmakten representerad av Fundahn och Ekroth

att smita från straffet och spatserade därför tillbaka till rådhuset. På vägen mötte han polismannen Ekroth och de lär ha hälsat artigt på varann…

Hasse Tegnér kan berätta historier om åtskilliga skanörare. Om Bikongen upplyser han att denne bodde på Östergatan och var svag både för bin och starka drycker. På den tiden gick Skanörs Ljung betydligt längre in mot bebyggelsen och hans bin hemsökte gärna ljungen. Det gav en förstklassig mörkbrun honung. När han kände sig krasslig i bröstet - vilket hände förvånansvärt ofta - blandade han till en toddyliknande dryck bestående av honung och brännvin!
I samma hus bodde Skanörs höre, dvs. kovaktare. Han var även omtalad som en rekorderlig rökare av julskinkor, som han hängde hemma i den öppna skorstenen.
- De skulle vara hårda som ostar innan de togs ner, sa han alltid.

Men det största originalet – åtminstone i Hasses tid - var nog trots allt Vilde Hugo, alias skribenten Hugo Mattsson, som skrev i Sydsvenskan. Hans syskon hette Bertie och Gladys, bägge mycket musikaliska. Modern var en skotsk adlig dam som gift sig med en sjökapten från Skanör. Hon sägs ha varit släkt med Winston Churchill och gick alltid omkring svartklädd och tyckte om att bada i hamnkroken.
- Men det var rent livsfarligt, för där var kvicksand på den tiden.
Liksom Bikongen var Vilde Hugo en kännare av ”vått” med rätt kraft. Han skrev ofta om att det var ”bäskdags”. Han ansåg att första bäskdags var mellan andra hanegället och soluppgången. När de övriga inföll har Byahornets utsände inte kunnat utreda. Troligen var de inte ringa till antalet.
Hasse har många historier om Vilde Hugo, men en som är favorit. Det var när Hugo i Hasses barndom kom förbi Per i Vången medan Per och Hanna bodde där. Skribenten fick syn på en gås som hade trasslat in sig i en gammaldags flugfångare (en sådan som normalt hängde i taket och var klistrig). Han skulle hjälpa gåsen att bli fri, men hillade själv in sig och eftersom gossen Hasse kom förbi ombads denne att hjälpa till.
- Vilde Hugo var inte helt nykter och med

Bilden från www.tobakshistoria.com

Margarinfabrikörens ständiga sällskap - cigarren

Det myckna gödslandet gav god jordmån i Per i Vången. Hasse Tegnér är en stor trädgårdsvän

Bilden ur Hasse Tegnérs fotosamling

Skanörs höre

visst besvär fick jag loss honom från gåsen och tog honom på hans cykel bort till brodern Bertie som bodde vid Systembolaget. Bertie var som sagt mycket musikalisk och satt och spelade piano när vi kom. Han sa åt mig att lägga Hugo på sängen men fortsatte att spela. Där låg Hugo med fjädrar och flugpapper i en enda röra!
Slutligen måste det omtalas att även Hasses far, margarinfabrikören Alex Tegnér, får betraktas som minnesvärd. En gång skulle far och son flyga till Stockholm. Kabinpersonalen uppmanade passagerarna att inte röka under färden och Alex lade därför undan sin oumbärliga cigarr. Planet lyfte och efter en stund utbrast margarinfabrikören:
- Var e min cigarr?! Jag hade ju fyr på den och nu en den väck!
Det gick en bra stund, men rätt som det var, förmodligen när planet gjorde en sväng, kom cigarren rullande fram mellan sätena. Fortfarande glödande! Men på den tiden blev det

Uppsättande av kolerasjukhus i Oderljunga och Perstorp 1831

Guno Haskå

Kolera är en tarmsjukdom orsakad av bakterier som yttrar sig i svåra diarréer och kräkningar. Om inte sjukdomen behandlas kan den uttorkning av kroppen som är en följd av diarrén leda till döden. Kolerabakterien finns framför allt i varmare länder och sprids med livsmedel och vatten.

Det har dock förekommit flera epidemier i Europa. Under åren 1834–1873 drabbades Sverige av 9 utbrott. Vid det största, år 1834, insjuknade mer än 25 000 personer, av vilka drygt hälften dog.
Norra Åsbo härad blev helt förskonat från epidemin 1834. Beredskapen hade varit hög. Genom uppgiftslämnare följde Kungl. Maj:t när koleran fanns i utländska hamnar och varnade för kommande epidemier i sina kungörelser. År 1831 var man speciellt vaksam och skickade ut en rad förordningar om tillsättande av sundhetsnämnd och inredande av sjukstugor. Länsstyrelsen kontrollerade också genom ett frågeformulär att åtgärderna hade vidtagits.
Enligt föreskrifterna i ”Kongl. Majts Nådiga Kungörelse af den 9 Julii detta år” skulle en sundhetsnämnd väljas. Vid sockenstämmorna i Oderljunga och Perstorp under början av hösten 1831 togs följande beslut.

Oderljunga: *”I underdånigste följd hvaraf utwaldes: Hemmans åboerne: Anders Benctsson i Södrahult, Pehr Benctsson i Heljalt, Ola Olsson i Ulfsbygget, Kjell Olsson i Oderljunga, Sven Nilsson i Kåshässle, såsom alla för upplysning, nit och drift kände män samt kyrkoherden i Församlingen såsom ordförande, så länge som sådan utnämning icke skedt af Konungens Respective Befallningshafvande, hvilka alla hafva att ställa sig till underdånigste åtlydnad Kongl. Majts Nådiga Kungörelse om hvad i akttagas bör, i händelse farsoten Cholera skulle innom Riket yppas.”*
Perstorp: *”Gästgifwaren Sven Olsson i Blekemossa, Hemmansåboerne Ola Olsson i Björstorp, Nils Svensson i Spjutseryd, Nils Danielsson i Hönsholma, Jöns Svensson i Bosarp, Jon Benctsson i Ybbarp.”*

Man kom också överens om var sjukhusen skulle sättas upp och hur de skulle utrustas:
”Sockenmännen hade blifvit kallade till öfverläggning om i ordning bringande af ett sjukhus med nödige persedlar samt om sättet till kostnadens fördelning och utgörande dertill, i den olyckliga händelse, att Cholera farsoten skulle utbryta, oaktadt de välgörande anstalter en vis och nådig Öfwerhet widtagit till sjukdoms smittans motande.
Konungens Resp. Befallningshafvandes Kungörelse af den 24 sistl. Augusti, rörande förberörde angelägenhet blef nu åter uppläst. Efter skedd samtalan uti förevarande angelägenhet, blef öfwerenskommit,
1. angående Sjukhuset, hvartill Hemmansåboen Sifver Nilsson skulle upplåta och hålla beredskap sin gamla åbyggnad med in- och uthusbyggnader, såsom enstaka, sedan han på längre afstånd derifrån uppfördt och iflyttat sin nya åbyggnad, å Stockholmsgårdens egor (Perstorp), emot en betalning af 16 Schill. Bco i månaden för tillhandahållandet, och hvartill hvarje mantalskrifven person i Socknen lika bidrager, samt i den olyckliga händelse förberörde byggnader skulle behöfva begagnas för emottagande och inrymmande af Cholera sjuke äfven 16 Schill Bco i månaden. Kommandes detta aftal att gälla tills farsoten icke mer här befaras.
2. Rörande Sängställen med öfrigt tillbehör, anskaffas dylikt straxt af Socknen då det behöfwes, äfwensom de Sjukas Spisning, medicamenter, tillsyn och betjening, uttages och betalas af dem, som ega tillgång dertil\ och nyttja omwårdnaden, men utfattige och vanlöse wårdas af Socknen efter matlagen.
3. Betreffande Sperrningen af Sjukhuset och andre Smittade ställen i Socknen, ville Socknemännen efter matlagen i Socknen skulle utgöras om och enär den farliga sjukdomen skulle inbryta.”

”... Om sjelfwa sjukhuset. Derom blef öfwerenskommit med hemmansåboen Pehr Andersson i Öfre Månstorp om torpet RosHagstad (Oderljunga), att det såsom tjenligt och från andre hemman aflägsne skulle till in- och uthusbyggnader hållas tillhanda, intill nästa fardag den 25 Martii, hvarefter ny anstalt till sjukhus bör wara fogad, i händelse behöfves och berörde torp icke längre dertill kan upplåtas, Kommande Pehr Andersson, att under tiden erhålla 16 Sch. Bco i Månaden, och hvartill lika betalas af hvarje Skattskrifven person uti Socknen.”

Länstyrelsen fortsatte att noga följa utvecklingen och skickade ut nedanstående kontrollfrågor för att undersöka om sockenstämmorna hade fullgjort sina skuldigheter.
”I ödmjuk följd af Konungens Befallningshafvandes Kungörelse af den 1 Octob., hade Oderljunga Sundhetsnämnd tillika med öfrige Socknemän blifwit kallade till Sammanträde, för att afgifva svar på efterskrifne frågor.

1. Huru många Cholera sjukhus som blifvit utsedde? Ett bestående uti Torpet Roshagstad.
2. Antalet af påräknade Sängar? 10 st med tillbehör af nödige kläder, hvartiill 2ne hela hemman, förenar sig om hvarje sängs tillhandahållande.
3. Hvilka läkare, eller i saknad deraf, hvilka andra personer i deras ställe, som åtagit sig att vid sjukvården biträda? Hvilket Herr Provisor Pettersson i Oderljunga sig åtog med så wäl biträdande vid sjukvården som med medicamenters förskaffande, enligt räkning.
4. Antalet af Sjuksköterskor. Två om dagen, Två om natten tillhopa fyra personer, à 16 Sch Bco för hvarje om dygnet.
5. Förvaltare af förråder. En mansperson.
6. Sjukbärare 2 st.
7. Likbärare. 4 st. Baderskor de 4ra som äro Sjuksköterskor.
8. Kokerskor, Samme 4 personer.
9. Vaktmästare En, eller förvaltaren av förråderne.
10. Ett par lakan åtföljer hvarje säng.
11. Skjortor och lintyg, nattröjor, nattråckar, Strumpor, Tofflor, Tijo af hvarje, efter Sängarnes antal

Blekemossa gästivaregård. Gästgivare Sven Olsson blev 1831 ordförande i sundhetsnämnden för Perstorp. Bilden är från 1900-talet men fotografen okänd.

12. Drickes kärl, matskålar, Tallrikar, nattpotter och sjukbäcken äfven 10 af hvarje efter Sängarnes antal.
Till tillfriskningshus föreslogs Månstorps Hussartorp. Hvartill bestås en kokerska, En sjukvaktare, och 2ne sängar med tillbehör.

I anseende till mängden af de göromål, som åligga underteknad Pastor, hvilka i allt fall blifva mera beswärlige, i händelse den befarade sjukdommen utbryter i desse folkrike församlingarne, undanbad sig Pastor ordförande egenskapen, som af Sockenen medgafs, och utsågs af Socknen i stället Hr Provisor Pettersson i Oderljunga, som ock åtog sig berörde befattning, emot den billiga ersättning, som kan gifwas för Hans derwid blifvande beswär. Och hvilket å Högbehörig ort skulle anmälas."

Vid sammanträdet i Perstorp den 30 oktober togs ett liknande beslut. Sjukhuset hade upprättats på Stockholmsgårdens ägor och höll sex sängar medan tillfriskningshuset i Bosarp hade tre. Där fanns också en kokerska. Gästgivare Sven Olsson i Blekemossa åtog sig ordförandeposten eftersom även här "Pastor, i anseende till mängden af sine göromål i församlingerne, som i händelse den pestartade sjukdomen utbrister, blifwa än flere och bekymmersamme".
I februari 1835 var man fortfarande vaksam mot uppkomsten av en koleraepidemi:
"Oderljunga Sockenmän hade blivit kallade, till hörande angående marknaders hållande, utan fara för Cholera smittans spridande wid de vanligen stora folksamlingar som wid marknader pläga intreffa, och om socknen ansåg att dylik olycka möjligen kunde afwändas, med de föreslagne eller nödige försigtighets mått, allt i ödmjukaste enlighet med Kungörelse af den 2e i denna månad, som nu åter blef ljudeligen uppläst. Med djup wördnad för tillåtna hörandet och utlåtandet, förenade sig socknen i det beslut, att i underdånighet hemställa och öfwerlåta denna angelägenhet till Hög Öfwerhetens Nådiga afgörande och förordnande, och hvarmed Socknen ansåg sig för sin del, blifwa bäst tryggad och belåten."

Uppgifterna är hämtade ur sockenstämmans protokoll i Oderljunga och Perstorps kyrkoarkiv, vilket förvaras i Landsarkivet i Lund. Artikeln ingår som en del av kapitlet Sjukvård i författarens bok På prosten Hjertstedts tid. Liv och händelser i Oderljunga och Perstorp 1810-1845.
Läs mer på författarens hemsida: www.haska.se

Ullsax och grönbete

Följetong av Birgit Lindström

- fortsättning från förra numret -

En kväll hade Gottfrid gått upp till mjölkabordet, som var allmän träffpunkt för traktens ungdomar. Hanna var nästan den enda som inte gick dit. Hon satt ute vid stuggaveln och läste, när Gottfrid kom tillbaka och ville hämta henne.

- Kom mä, sa han. Där e nån vä milkjabored, som vill träffa dej.
- Haffor ska ja di? sa Hanna. Tror du inte ja vidd att de e bara som du hittar på. Ja siddor bra här.
- Sidd du där då å ugla, Injvisa-Kitta, sa han och gav sej iväg igen.
Hanna undrade lite över om det kanske legat någon sanning i, att där var någon ... Men det var säkert bara han själv och ingen annan. Hon kände ju ingen.

Nästa dag vid frukosten berättade Gottfrid att Johan Truls Tage också varit där. Han hade varit hemifrån länge, men nu hade han kommit hem.
Hanna blev förvånad. Men hon kom aldrig fram med sin fråga: Var det han som ville att jag skulle komma? Men hon gick och undrade. Tänk om det var han.
Hon undrade länge. Så äntligen en lördagskväll långt senare, det var när augustimånen lyste, så tog hon mod till sej och gick till mjölkabordet. Men den kvällen var där ingen. Alla var tydligen ute på annat håll och roade sej. Mjölkabordet stod tomt och övergivet i månskenet.

Hanna gick hem och skrev en dikt som hon kallade Mjölkabord.
Men dikten blev inte bra. Den blev inte färdig. Långt senare i livet, när hon satt och mindes gamla tider, då tog hon upp den igen. Och då blev den så här:

MJÖLKABORD
Mjölkabord vid vägakant
välsignat vare ditt minne.
En viktig roll spelade du
vid unga kärleksmöten på den skånska slätten
i vår ungdom.
Vi hade inga egna vrår att krypa in i.
Inga bilsäten att luta oss mot.
Och inga skogar susade för oss.
Hemlösa hade vi och vår kärlek varit
om inte mjölkaborden hade funnits.
Ljuvt var att vandra hand i hand
runt vetevångar och dikesrenar och pilevallar.
Men trötta blev vi av detta lunkande
och längtade efter att slå oss ned.
Höstackar var mjuka och sköna.
Men när höet var inhöstat
stod mjölkabordet kvar.
Det bjöd oss sin vindpiskade våta träyta
i senhöstar och eftersomrar
i vårvaka och vinterväder.
Obekvämt och utan ryggstöd visserligen
ibland kylde det i baken.

Men massor av värme hade vi invärtes
ty vi var unga och kära -
kanske för första gång.
Mjölkabordets trånga sittplats
förde oss nära varandra.
Tätt sammantryckta satt vi
viskande ord om kärlek till livets slut
inte lyssnade vi till den bitande blåsten
som ven och tjöt och viskade något helt annat.
Sen försvann vår ungdomstid
den hårdmjuka mjölkabordstiden
på slätten i Skåne.

I Mikaeliveckan

Hanna stod inför ett uppbrott. Hon hade packat sin gamla medfarna väska som varit med i hennes första tjänst. Den var skavd och sliten, men den fick duga lite till.
Ett uppbrott är alltid fyllt av en viss vemodsstämning. Här hade hon gått och trampat på samma plats i två år.
Ibland hade hon retat sej över Pernillas uråldriga, arbetsamma seder och bruk och beklagat sej för Gottfrid. Ibland hade hon tyckt synd om Pernilla, som förde en så glädjelös tillvaro och ingenting hade att se fram emot. Ibland hade Pernilla varit vresig och surmulen mot henne, ibland välvillig och hjälpsam.

De hade följts åt till kyrkan så många söndagar, suttit bredvid varandra i kyrkbänken och sjungit med i psalmerna och sen traskat hem, kvickt kommit i vardagskläderna och återvänt till sina sysslor, Pernilla vid spisen och Hanna ute hos korna.
Hanna hade skrivit till en privat platsbyrå i Malmö och fått ett vänligt svar. Bl a hade de en plats att erbjuda, som lät nog så bra. Fyrti kronor i månaden skulle hon få där - minsann en stor summa, en fjärdedel mer än hon hade till Gummessons. Och lätt arbete, ingen mjölkning, inga betor, bara två äldre människor att passa upp och städa till. Arbetet verkade enkelt - säkert skulle hon få mycken tid över för läsning. Och det var ju det hon ville. Kanske kunde hon rentav gå i aftonskola också. Hon skulle svara på brevet, när hon kom hem.

Gottfrid hjälpte henne binda fast väskan på cykeln. Han skulle stanna till Gummessons ett år ytterligare, sen skulle han gifta sej och ta stat på någon större gård där de behövde statare. Han hade stadigt sällskap sen en tid tillbaka. Han och Hanna var goda vänner nu för tiden.
Pernilla hade bråda dagar. Gladiolus och dahlior skulle grävas upp, innan nattfrosten begynte. Hanna kände det som en stor ära, att Pernilla tog sej tid att stå vid grinden och prata med henne en god stund innan hon cyklade iväg. Pernilla tog i hand och var riktigt rörd, när hon tackade för den tid som varit.

Gummesson hade skrivit betyg.
- Han skriver för fem öre bättre än jag, sa Pernilla. Mina krågetär e svåra å lesa. Men han e ju kommunalordförande å e tvungen å skriva stort å rejält.
Betyget överflödade av beröm. Hon hade ju varit på stället i två år. Och det hörde inte till vanligheterna att pigor stannade så länge.
När Hanna cyklade från gården stod Ola Gummesson och Pernilla och Gottfrid och vinkade, fast de hade mycket att göra.
Vädret var grannt och torrt. Luften var klar och genomskinlig som glas och solskenet flödade över vångarna. Hon cyklade ensam med sina tankar längs bokskogen som skiftade i gult, rost och rödaste rött. Årstiden hette höst i tidningar och böcker. Efterhöst

Foto: Bertil Wilhelmsson

Hon cyklade ensam med sina tankar längs bokskogen som skiftade i gult, rost och rödaste rött.

sa man här i bygden. Hösten, det var när man höstade, det var när råg och vete mognade och åkte in i loggolven. Efterhöst, det var nu i oktober.

Det var betupptagningens tid. Betupptagarna låg utströdda på betevångarna längs vägen, där hon cyklade fram. Betorna stod hårt i år, man fick dra och slita så svetten rann för att få dem ur jorden.
Men människors ansikten såg inte trötta och slitna ut i detta gudabenådade solsken. Det låg tillfredsställelse över dem: man led varken av värme eller kyla, och man tjänade ganska bra så länge detta väder höll i.
Det kändes inte alls oävet att cykla finklädd längs en landsväg, medan andra kämpade och slet på vångarna. I går hade hon också ”ligjed i bedestickjed”, i förrgår likaså. I dag var hon fri och några dagar till.
- Fri såsom fågeln ...
Hanna gnolade för sej själv.
Nu var hon snart hemma. Hon kom förbi betstycket, där hennes föräldrar höll på. Hanna la cykeln på gropakanten och gick bort till dem. De blev förstås rätt så glada. Mor torkade nävarna på sitt säckförkläde och la betkniven ifrån sej.
- Nu junkar vi en kaffesladd, sa hon. Mens vi snackar med Hanna.
Lillebror Harald var med i betorna. Han talade om att han tjänade 20 öre varje eftermiddag han hjälpte till efter skolan.
Mor hade spritkök och kaffekanna med och snart kokte kaffet. Hon berättade att de brukade ha termosflaska med, men den hade förargligt nog gått itu i förra veckan. Och pengar till en ny ... Det fick nog bli när de fick pengar för sitt arbete.

Stämningen var den bästa, kaffet var gott och alltid var det skönt med en vilostund.
I detta välsignade solsken blev sinnena ljusa och bekymren blåste bort med den stilla vinden. Arbetet gick bra och ”bedebunkarna” växte i storlek och antal.

Hanna talade om den nya platsen hon fått brev om. Mor tyckte det lät nästan för bra för att vara sant, men hon önskade verkligen att Hanna skulle få den.
- Du hade näck tur ti sist ändå, sa hon medan hon tuggade på en veteskorpa. De e rälit för vass, om du ger dej ivaj så harrans långt, men vi e glaa om du får nåd båtter. Di bler nåd anned än å dra ko-or traj gånga om dan, de inser ja ju, fast ja inte vidd så mied om lived i den stora stan. Där ska ju va så mien döllihed åsse, men di e väl bara snack. Kanske kan du få fatt på en fin karr va tiden lider, en hantverkare eller stationskarl eller nåd ännu finare. Se po Kalle Murares Elfrida, som kommer hem om somrarna å kråmar si å sätter näsan i väred som om hon hade en hel skau å sälja - bara för hon har kommed opp sej å fått fatt på en fin karr, som sidder på kontor åhar nävar så mjuga å fina som ett fruentimmer. Di som ble här hemmavä ble ju bara statkäringar hela bunken.

- Hela bunken e väl för mycke sagt, sa Hanna. Där e bara två av mina skolkamrater som har gift sej med statkarlar.
- Ja, di tror si. Di e inte äldre än du. Å ho gifter sej vid sjutton år, om hon inte e tvungen. Men de gör desamma. Två e redan gifta må statare. A di som inte e de, di bler de, sanna mina ord. Såvitt di inte får fatt på en stenhuggare, som knafft tjänar saltet ti bröed.
Vid det sista såg hon på fadern. Blicken var skälmsk och motsade eller åtminstone mildrade de kärva orden.

Sen började hon raskt plocka undan efter kaffekalaset. Även om man hade storfrämmande, sa hon skrattande och såg på Hanna, så fick arbetet inte försummas. Nya betbunkar väntade på att bli uppdragna och nya betblast väntade på att bli avskurna.

Eftersom Hanna försummade mer än hon gjorde nytta, var det lika bra att hon fortsatte mot hemmet. Hon hade sina bästa kläder på, så hjälpa till i betstycket var uteslutet. En annan dag, men inte i dag.

Mikaeliveckan hade sju dagar.
- Du kan gå före hem, sa mor. Vi kommer om ett lided bede. Nyckelen hänger injanför dörren på huset. Baska å bränne e där i torvalådan, så du kan begynna kyllna.
Hon var nästan hemma, när hon träffade Åke. Det var en skolkamrat som hon bara sett ett par gånger sen de slutade skolan. Nu hade han plats till Nils Möllares och dök plötsligt upp vid deras mjölkabord.
Det blev ett trevligt avbrott ytterligare. En stunds upplivande av skoltidsminnen. Hon stod och hängde på sin cykel. Han höll en rullebör med mjölkakannor framför sej.

- Di va en räli väska du har, sa han. Där går snart hål på na.
- Ja, den har snart uttjänt, sa hon. Men den får dua lite ti. Snart ska den ut å åka tåg.-
Tåg? Ska du så långt ivaj? sa han.
- Ti Malmö, tror jag. Kanske.
- Di va ju syng, sa han, hade du stannat här hemmavä, så kunde vi ju träffats nån gång.
- Aja, så faslians långt e de inte. Sätter man sej på tåget så tar de bara halvannan timme.
- Så du menar jag kan ta fritt en da å komma å hälsa på?
- Di sa ja allrig!
- Nä, di mente du väl inte heller. Jag bara skojar. Men vi kunne väl ses nån gång nu när du e hemma?

När de hunnit så långt i sitt samtal, hade Nils Möllare stått en god stund vid sin svinhusdörr och tittat mot mjölkabordet. Han stod förstås och glodde efter var Åke blev av. Åke fick syn på honom. Nu fick han fart på

- Klockan åtta, sa han och satte fart mot Nils Möllares till.

rullebören.
- Han väntar på separator ti grissorna. Vi ses Hanna, di gör vi, va? sa han medan han gjorde sej redo att ge sej iväg.
Hanna tvekade ett ögonblick.
- När då, då? sa hon.
- Klockan åtta, sa han och satte fart mot Nils Möllares till. Hanna hann aldrig fråga honom vilken kväll han menade. Var det i kväll? Kanske. Troligen, men då skulle han nog få vänta förgäves.

Hon såg honom hälla upp mjölk i svinaspannen och försvinna in i svinahuset. Samtalet hade emellertid piggat upp henne ytterligare. Han var rar, Åke. Varför skulle hon inte ... Men de hade ju inte bestämt någon plats heller.
Nu hade Hanna låst upp dörren. Hon stod med nyckeln i näven mitt på golvet i den stora stuan. Men den var inte stor, kallades så bara till skillnad från kammaren, som var ännu mindre. Hon hade hållit på att längta sej fördärvad till detta trånga hus första tiden hon var ”ute å tjänade”. Nu hade hon börjat vänja sig vid livet bland främmande människor. Men då, den första tiden, hade hon längtat hit som en vilsen, bortkommen liten människa kan längta efter en trygghetens och fridens lugna vrå.

Nu såg hon hur trångt här var - mest sängar och soffor, sovplats invid sovplats i hela rummet. Kammaren gick inte att elda i, så där brukade ingen ligga i på vintrarna. Men Hanna hade legat i oeldad jungfrukammare i två år nu, så hon var van. Hon skulle be att få ligga i kammaren de här nätterna hon var hemma.

Medan hon stod och funderade slog väggklockan. Det var en påminnelse för henne, att hon borde skynda på. Hon hade en överraskning i beredskap, den skulle vara färdig, när föräldrarna kom hem.
Kvickt klädde hon om sej, hängde finklänningen in i garderoben och tog på en gammal urvuxen som hängde här hemma. Sen gjorde hon upp eld i spisen. Den rök in, draget var dåligt därför att det var nästan vindstilla ute. Så småningom fick hon fart på elden, hon tvättade potatis och satte över en stor gryta.

Hon, om någon, borde väl veta att betupptagning ger god aptit. Så tog hon fram korvarna hon köpt hos slaktaren. Det var det som var överraskningen, hon skulle bjuda på en riktig festmåltid i dag. Man skulle slippa den salta sillen för en gångs skull. Den var annars en stående rätt så där en vanlig vardag. Maten skulle stå på bordet, när mor, far och syskon kom hem från betstycket och var trötta och ”skrubbsultna”. Hon delade korvarna och stekte dem.
Korvarna fräste i stekjärnet, såsen var färdig och potatisen genomkokt. Bordet stod prydligt dukat och en behaglig värme spred

sej i rummet.

- De syns minsann att Hanna har kommet hem, sa mor. Nu ska de ble fest i Kapernaum.
- Inga fingrar i faden, förmanade Hannas mor och lyfte ett varnande finger mot lillebror Harald. Han höll just på att sluka korvarna med ögonen. Stekt korv var det bästa han visste. Han räckte fram en smutsig hand och ville ha en ”smågebid”.
Men Hanna hade visst ögon i nacken, liksom flugorna.
- Tvätta nävana först, glytta! sa hon.
Harald hade ingen lust att tvätta sej.
- Vafför di då, va ska di va bra för? Bedemöged e ju torrt å ramlar inte av i maden. Jag ska ju tvätta mej innan läggedags, de e väl näck.

Men Hanna var obeveklig.
- Om du inte tvättar dej, så vankas här inte den minsta lilla pylsebid, sa hon.
Då lunkade Harald ut i köket och gjorde en liten katta-tvätt. Men han gick baklänges och hade svårt att låta ögonen lämna korvfatet.
Vid bordet rådde en ivrig, glad stämning. Det låg något av fest över den enkla måltiden. Man lät maten täppa munnen. Alla var mycket hungriga och Hanna kände sej lite vemodig under ätandet.

- Att di kunna ble så glaa för så lided, tänkte hon. Själv hade hon fått äta nästan så mycket hon ville av korv och stekt fläsk flera dar i veckan. Men det där lilla vemodsstänket försvann igen.
- Nu e jag så trött, så de e me nö å näppe jag maktar diska, sa mor. Å nu får ja ge hönsaskråna, de e väl skrubbsyltna, di mä.
- Sidd å vila, mor, sa Hanna. I kväll e de jag som sköder ongan.
Men modern protesterade.
- Sidda innan ja har onganskött, sa hon. Anä, nån reda får här va.
Men de kunde ju hjälpas åt så gick det fortare.

Hanna tände lampan i köket. Men innan hon drog ner rullgardinen kastade hon en blick ut i kvällsskymningen. Borta vid skogsbrynet kom någon ledande ett par kor, som skulle hem för natten. Nätterna begynte bli kalla. Det var Nils Möllares kor. Och det var Åke som ledde dem, fast det mer anade hon än såg.
- Om jag ändå skulle gå ut en stund i kväll, tänkte hon. Det kan ju vara skönt ändå även om det inte var i kväll han menade.

Modern stod med en handduk i handen, redo att torka tallrikarna. Hon stod och såg på Hannas händer. De rörde sig vant i diskvattnet. De såg röda och spruckna och arbetsmärkta ut. Ett ögonblick tyckte hon synd om sin dotter. Det var synd att hon skulle slita så hårt. Det fick ju alla göra, så det var ju inget märkvärdigt med det. Och kanske det skulle bli en ändring. Om hon reste till stan fick hon det säkert bättre.
Sen flyttade hon blicken till Hannas ansikte. Då log hon modersstolt och modersömt. Hannas ansikte var just nu vackert - och mycket ungt. Det hade ett barnsligt uttryck av förväntan - ett uttryck som påminde om något annat, men vad? Jo, nu kom hon på det.

Hon var lik sin lillebror Harald. Hennes ansikte hade ungefär samma saliga uttryck som hans, då han fick se den oväntade synen av ett stort fat korvar.
- Jag tror jag går ut och luftar mej ett slag, sa Hanna lite senare och svepte kappan om sej. De e så grant vår ude.
- Gack du, sa hennes far, men du ska väl inte behöva gå ena i mörke. Kan inte Inga-Stina följa me?
- Nä, jag går ena, sa Hanna. Man behöver komma ud ensammen iblann å samla sina tånkor.

Och det var sant. Hon behövde samla sina tankar. Även om inte Åke kom i kväll, så gick hon ändå.
- Hon sätter av mot Sparvinge backar till, sa modern och kisade bakom rullgardinen.
- De e klart hon vill se sina gamla backar, där hon sprang och fantisera och hoppa trettiett, når hon va liden, sa fadern. De e ju första kvällen hon e hemma på två år.
- Å sen dröjer de säkert länge ti nästa gång, suckade modern. Ho vet, när hon kommer härnäst, om hon reser till Malmö.
Sen övergick hon till att bädda sängar och soffor, medan höstmörkret kröp allt tätare runt husknuten.

Mörkt var det där Hanna gick också. Var det inte en skugga som rörde sej längre bort bland träden?
I morse hade det kliat i den vänstra handen, när hon vaknade. Pernilla brukade säja, att det betydde brev eller en glad händelse av annat slag. Inte för att hon, Hanna, trodde på skrock, det gjorde hon inte. Men i alla fall, det var något särskilt med den här dagen. Det var roligt att hon hade träffat Åke. Syntes han inte där borta i strädded? Nej, det var fel, det var inte han. Men nu. Nu hörde hon hans steg och såg att det var han. Glad gick hon honom till mötes.
Det var alltså i kväll han menade.

Myrors och människors möte

Text: Lennart Kjellgren

Teckning: Torbjörn Stålmarck

Och möter du en myra på stig i villsam skog
gå gärna då åt sidan förty det händer nog
att fastän du skall vara på mötet klockan sju
kan myran ha ett viktigare ärende än du

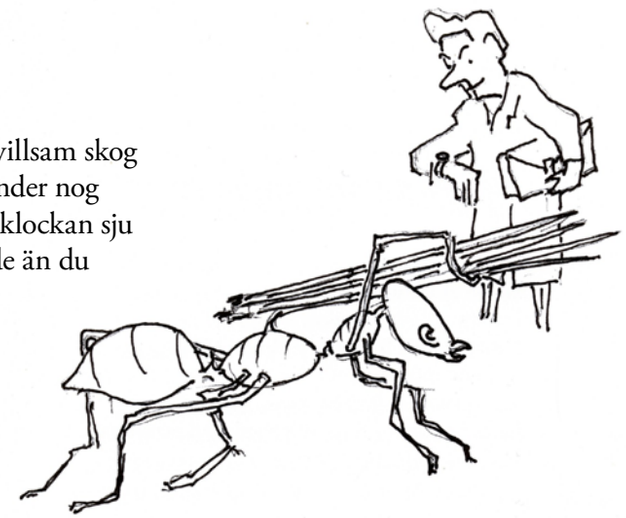

Ur boken **Tänkt va de här.** En härlig liten bok av Byahornets mångårige medarbetare Lennart Kjellgren.Kan köpas genom Artograf förlag Box 116 272 23 Simrishamn E-post: ingvargrafo.nu tel 0414-146 00

Uppåkra - ett kungasäte från järnåldern

Colibrine Sandström

Söder om Lund i byn Uppåkra har arkeologerna på sistone gjort sensationella fynd från järnåldern inom ett område på 50 hektar nära kyrkan. Dessa fynd visar, att Uppåkra fram till år 1000 är den största boplatsen under järnåldern i södra Sverige och den plats som varit bebodd längst tid.

Redan under 1930-talet gjordes enstaka fynd från 200 - 400 e.Kr. i samband med vägbyggen. År 1996 började man ånyo med utgrävningar på området. Tack vare metalldetektorer hittades en stor mängd smycken av utomordentlig kvalitet i brons och silver från 500 - 1 000-talet e.Kr. De tydde på en omfattande smycketillverkning i Uppåkra. Vidare fann man mynt från olika tidsperioder: romerska från 100-talet, arabiska från 700-talet och tyska från 900-talet, vilka pekade på viktiga handelsförbindelser med omvärlden.
Utgrävningsområdet som ligger intill Uppåkra kyrka har visat sig vara Sydskandinaviens största arkeologiska fyndplats. Hittills har över 20.000 fynd grävts fram sedan utgrävningarna började 1996. Allt tyder på att Uppåkra varit ett politiskt och religiöst centrum i Skåne, och att dess storhetstid upphörde samtidigt med att Lund etablerades på 1000-talet. I dag kan man fastställa, att Uppåkra torde ha varit Sydsveriges äldsta by och Skånes äldsta stad, där ca 1000 personer levde för 1.500 år sedan. Åkerbruk och boskapsskötsel har varit viktiga näringar. Samtidigt som verkstädernas antal pekar på skickliga hantverkare, vars alster såldes långt ner på kontinenten.
Av stort intresse är resterna av en byggnad, som tycks ha varit byns maktcentrum. Måttten är 13 x 7 meter och den dateras till 300 år e. Kr. Kan den ha varit en kungahall eller ett tempel för religiösa ceremonier? Eller både och? Den som var kung eller hövding beklädde för det mesta även prästvärdigheten. Byggnaden tycks ha uppförts omkring år 200 och stod ännu kvar på 800-talet, ett förkristet tempel för blot och offer?

Foto: Petter Lawenius (www.lawenius.se)

Guldbrakteat hittad i Uppåkra. Från ca 500 e.Kr.

Till de märkligaste och vackraste fynden hör en praktfull bägare från 500-talet e.Kr. i brons och silver, dekorerad med tunna guldband med instämplade mönster utgörande sammanflätningar av människor,ormar och hästar. Djuren i fråga har i den fornskandinaviska religionen varit betydelsefulla. Eventuellt har bägaren använts vid bloten och de dryckesritualer som hörde till. Bägaren är världsunik! Ingen annanstans har man hittat någon liknande. Sannolikt har den tillverkats i Uppåkra av skickliga konsthantverkare, som bearbetade brons, koppar, guld, silver, tenn och andra metaller. Kanske togs den fram vid gästabud som skrytobjekt, fylld med mjöd eller vin som bjöds omkring till gästerna av drottningen. Kanske tömdes den till gudarnas ära som en hyllningsgärd. Eller också drack man ur den till ordformeln ”Til års ok fridar”(För god årsväxt och fred).Eller som tidigare antytts, när man blotade.

I templet hittades också en sällsynt vacker skål i överfångsglas, som härstammar från samma tid som bägaren. Det översta lagret av blått glas verkar inspirerat av lotusblommans former. Tillverkningstekniken tyder på att den kommer från trakten kring Svarta havet.
Bland de märkligaste fynden som hittats var ett antal kirurgiska instrument från 200 - 600 e.Kr. Här tycks föreligga ett resultat av kunskap från romarna. De flesta instrumenten har anträffats i templet och har förmodligen kopplats till Odin, som bl.a. var läkekonstens gud. Av detta kan slutsatsen dragas att fältskärer ingick i järnåldersarméerna och att de behandlade huggsår och andra skador.

Märkliga är även ”guldgubbar” som man funnit i myckenhet. I Uppåkratemplet hittades ett stort fynd: 110 stycken! De består av små nagelstora stämplade figurer i guldplåt. Förmodligen har de använts som tempelpengar och offergåvor. Keramikkrukorna kan i Uppåkra i likhet med deras motsvarighet söderut ha använts inte bara till förvaring av mat men även för lagring av

Bild: Petter Lawenius (www.lawenius.se)

En pojke rider in mot Uppåkra

spannmål.
Konsthantverkarnas produkter värdesattes högt av järnåldersmänniskorna. Kläder, smycken och mode var viktigt för att visa upp sin identitet och sociala grupptillhörighet. Det som bäst visar dräktmodet var de s.k. fibulorna, dräktspännen, vilka användes för att hålla ihop olika delar av järnåldersdräkten.

Det som har kallats för" Tre högars marknad" är förmodligen den årligt återkommande marknaden i Uppåkra. Två gravhögar (" Storehög" och " Lillehög") kan vi se i dag. Den tredje som har funnits är borttagen. Naturligtvis har mindre marknader ägt rum på andra ställen. Handel var något som livligt sysselsatte folk under järnåldern, d.v.s. byteshandel med hjälp av det som kallas "hacksilver"; stavar som bröts sönder för att motsvara handelsmannens små vikter. I fantasin kan vi föreställa oss allt som bjöds ut på Skånes marknader: dräktspännen, hornkammar, pärlor, keramik, lin, ull, spannmål, glas, kläder, mat, siden från Orienten, dyrbara metaller, vin, vapen, pälsverk, ja, även människor! Trälar förekom vid denna tid över hela Nordeuropa!

En ring i guld (ca 4cm i diameter). Det finns ännu ingen teori om hur den burits eller hur den använts, den är dock för stor för att vara en fingerring.
Foto: Petter Lawenius (www.lawenius.se)

Gravskicket under järnåldern varierar mycket. Hur olika gravskicket nu var, föreställde man sig allmänt döden som en resa till dödsriket. Men man reste på olika sätt. Män och kvinnor kunde jordas olika. De kunde, om de var förnäma, jordas i riktiga skepp, andra i stenskepp. En del fick med sig en häst för resan och många fick med sig föremål de kunde tänkas behöva under färden. Åter andra kunde begravas i äldre gravhögar. De döda kände man stor respekt för - ibland fruktan!

Den väg som i dag passerar Lund och Uppåkra existerade redan på järnåldern. Den band samman handelsplatserna Trelleborg och Löddeköpinge. Det är den väg som på 900-talet användes, när den danska kungamakten anlade våra dagars Lund och som är en del av dagens Stora Södergatan. Kristendomen höll på att spridas och Lund blev en viktig utgångspunkt för kristen mission. Från att ha varit den största och viktigaste staden under järnåldern, fick Uppåkra träda tillbaka för den nya staden Lund, då kristendomen infördes och en kristen kung inte längre ville veta av hedniska riter utan flyttade ting, marknad och platsen för gudsdyrkan. Under 900-talet hade kristendomen kommit till Skåne och Uppåkratemplet ersattes med domkyrkan. Kristna helgon intog de hedniska gudarnas plats och den gamla tron utpånades.

Uppgifterna är hämtade från olika artiklar om Uppåkrafynden.
Tack till Petter Lawenius för bilderna. Mer om honom finns på: www.lawenius.se

Läs mer om Uppåkraprojektet: www.uppakra.se

En snövinter man minns

Ruth Hildegard

Skåne brukar mest vara snöfritt så det är vi vana vid, men något år blir det snövinter som 1941-42 och det talar man om än idag. Hela Skåne var insnöat, värst var det kanske i mellersta Skåne. Redan innan jul var det massor av snö och samtidigt med rasande snöstorm blev det åska, sträng sådan. De äldsta, i all synnerhet kvinnorna, ruskade på huvudet och sa "detta är vår sista tid".
Men som så ofta fortsatt ovädret tills det rasat ut och det blev vår även 1942, men inte förrän i april, maj var snön borta.
Snöskottargängen fick gång på gång ge sig ge sig, så vägarna fick vara igensnöade och skulle man till nästa by var det skidor eller häst och släde som gällde och man fick köra på åkrarna.
En händelse som för alltid sitter kvar i mitt minne var när en pojke i grannbyn fick blindtarmsinflammation. Ingen läkare, ingen taxi eller ambulans kunde ta sig fram på vägarna och slutligen kom man fram till att den enda till buds stående hjälpen var att ta ut lastsläden, spänna för ett par starka hästar och köra över åkrarna med pojken nerbäddad i släden. Telefonledes hade goda vänner i färdvägen förvarnats. Man skulle ha ett par hästar selade som kunde ta över transporten, för mer än två kilometer orkade inte hästarna. Det första telefonsamtalet kom till platsen där jag befann mig så jag minns så väl när den snöiga transporten kom, de trötta hästarna spändes ifrån och nya utvilade fick ta över. Två man fick gå vid var sida om släden för att stötta så den inte skulle välta.
Efter ytterligare ett hästbyte så kunde man ta sig fram till vårt lilla fina lasarett i Hörby och där stod läkare och sköterskor och tog emot. På morgonen fick vi reda på att allt hade rett upp sig. Pojken hade klarat sjukdomen, operationen och den vilda färden. Vill minnas att termometern visade 25 grader minus så allt var ju motigt på alla vis. Men den morgonen blev det solsken…

Bild: Ruth Hildegard

Byahornet 1946:

Anekdoter från Röstånga

Mårten Bergman

Sommaren 1899 tillbringade Axel Danielsson (grundaren av tidningen Arbetet) i Röstånga tillsammans med sina medarbetare Bengt Lidforss, Edvin Malmström och Victor Petren.

Röstånga gästgivaregård, där herrarna var helinackorderade, såg annorlunda ut på den tiden. Det var helt enkelt en fyrlängad bondgård av den vanliga skånska typen. Denna gästgivaregård, som brann 1908, förevigades samma år av Per Gummeson på en duk, som hänger på hedersplatsen i den nya gästgivaregården.
Helinackorderingen var oerhört billig. För rum och mat betalades 75 riksdaler i månaden. Gästgivaren erkände själv, att dessa kalkyler inte skulle ha hållit om inte hans gäster flitigt druckit punsch och öl. För en halva punsch betingade han sig 75 öre och en flaska öl 15 öre.

Ännu i dag berättar man i Röstånga åtskilliga färgstarka anekdoter från den tid Danielsson och Lidforss gästade samhället. Några av dem är rentav förtjänta att bevaras åt eftervärlden.

Särdeles kostlig är historien om herrarnas gemensamma utflykt till Spångens närbelägna gästgivaregård. Gästgivaregården hade som alla gästgivaregårdar på den tiden skjutshåll, varför gästgivaren kunde ställa skjutsdräng

Axel Danielsson

och charabang till sina gästers förfogande. I en sådan charabang företogs den nämnda utflykten. På den höga kuskbocken tronade skjutsdrängen Frans - som på grund av sitt milda väsen av gästerna kallades Franciskus, tillsammans med Bengt Lidforss, medan Axel Danielsson och Edvin Malmström delade vagnens övriga, mera ståndsmässiga utrymmen.

Ekipaget närmade sig målet när Bengt Lidforss, från den höga kuskbocken, plötsligt gjorde ett om dödsförakt vittnande språng rakt ut i naturen. Till de medresandes oerhörda förfäran! En stund senare fick de förklaringen till det oroväckande tilltaget. Den store botanisten hade med sitt falköga vid sidan om vägen varseblivit en mycket sällsynt Rubusart, vars förekomst dittills endast registrerats från Kullaberg. Högljutt prisande det lyckliga fyndet äntrade Lidforss åter kuskbocken. I fortsättningen väckte hans nya språng mindre uppseende.
Slutligen var ekipaget framme vid Spången. Lidforss åtog sig att arrangera en behövlig måltid. När Danielsson och Malmström en stund senare kom in i matsalen blev de varse ett dignande bord dukat med fyra kuvert.
- Fyra kuvert? frågade Danielsson.
- Naturligtvis skall Franciskus äta med oss! förklarade Lidforss.

Franciskus, som räknat med att efter plägsed få livnära sig på sin medförda matsäck, blev givetvis överförtjust över så demokratiska umgängesformer. Men Franciskus var ännu en mycket ung och oerfaren man, och de talrika snapsarna hade ett oroande inflytande på hans vanligen så milda väsen. Han blev så högljudd att han överröstade det åskväder, som under tiden utbrutit, och till och med ville dra fingerkrok med de fina herrarna. Dessas överlägsna styrka lugnade honom emellertid, och när åskvädret dragit förbi kunde hemresan anträdas.

Avståndet mellan Spången och Röstånga var dock under dylika förhållanden betydande och kunde, som Lidforss anmärkte, skrivas i femsiffriga tal om det förvandlades i meter. Därför var det inte mer än naturligt, att ett uppehåll gjordes vid närmaste ölschapp, som råkade ligga vid Skäralid. Näringsstället visade sig kunna tillhandahålla ett, om än dåligt, så i alla fall vin, och Lidforss beslöt att anordna en improviserad fest. Till bordet inbjöds ställets båda servitriser, en voluminös murare från trakten, som tillfälligtvis passerade, samt - vilket var ännu bättre - samtliga artister från en ambulerande Cirkus Miniatyr, som just slagit upp sitt tält vid Skäralid. Stämningen blev ganska snart hög, och cirkusens positivhalare spelade upp till dans.

Det skall ha varit en festlig syn att se Bengt Lidforss dansa med den voluminöse muraren, men denna syn överträffades dock av Franciskus' solodans. Axel Danielsson blev mycket orolig över Franciskus tillstånd med tanke på den stundande hemfärden, och det dröjde inte länge förrän man observerade honom på väg till Skäralids station i avsikt att åka resterande sträcka per järnväg. Dagen efter gjorde en mycket ångerköpt Franciskus stora omvägar för att slippa möta den föregående dagens värdar. Men Bengt Lidforss prisade sitt vackra Rubusfynd och tyckte att utflykten ur alla synpunkter varit givande.

Det akademiska Lund har fått smak på Röstånga och 1904 skedde en fullkomlig invasion av lundensare till gästgivaregården i Röstånga, så att man ännu i dag talar om Röstångaakademien, i vilken alla fakulteter fanns representerade. Vistelsen i Röstånga delades mellan studier och orgier. Bland gästerna fanns den gången nästan hela det notabla Lund representerat bl a av så prominenta figurer som Sam Ask (legendarisk och kraftigt överviktig lundensare. red:s anm), Anders Österling, Bengt Lidforss, Edvin Malmström, Herman Grauers, I.B. Simonson och F:et.

Mycket berömd blev episoden med Sam Asks stora utflykt. Terrängen inbjöd onekligen till promenader av vilka dock Sam Ask länge visade sig fullständigt ointresserad. Men en dag förklarade han till sina kamraters oförställda häpnad:
- Jag tänker företaga en promenad !
Alla tillgängliga kartor och all tillgänglig sakkunskap mobiliserades. Sam Ask stude-

rade och lyssnade intresserat. När han äntligen fått tillräcklig kännedom om traktens topografi skred han till beslut. Samtliga var mycket nyfikna på målet för utflykten.
Så sade Sam Ask:
- Vi skola gå till Nackarpsdalen!
Nu är att märka, att denna natursköna dal enligt gästgivaregårdens moderna prospekt ligger allenast fem minuter från gästgivaregården.

Detta obetydliga avstånd hindrade dock inte, att rikliga matförråd nedpackades, spannar med is medfördes för dryckernas avkylning o. s. v.
Den förut nämnde Franciskus medföljde för att bära denna packning. Vädret var strålande och fåglarna sjöng.
Äntligen försvann gästgivaregården ur sikte bakom en kulle och Nackarpsdalen skymtade några hundra meter längre bort.
Då ropade Sam Ask med sina lungors fulla kraft :
- Halt! Bred ut filtarna! Sätt dryckerna till avkylning! Packa upp matsäcken!
Sålunda begav det sig att Sam Ask på sin stora utflykt aldrig fick se Nackarpsdalen.

Bild från Wikipedia

Sam Ask (1878-1937. Här som prins i karnevalen i Lund 1904

Akademikerna umgicks också mycket flitigt med traktens bönder, bl. a. den barske, osentimentale, grovkornige Peder på Nackarp. Denne passade på att fylla jämna år medan Röstångaakademien befann sig i sitt flor. Medlemmarna av akademien beslöt att uppvakta sin supbroder med sång tidigt på morgonen. Så skedde och iförd nattskjorta lyssnade Peder på Nackarp till den vackra sångarhyllningen. Effekten vart ganska oväntad. Peder på Nackarp blev för en gångs skull sentimental och något som liknade tårar började glittra i ögonvrån. När sången förklingat sade han ännu under inflytande av denna rörelse till dottern som stod bredvid :
- Du får duka fram kaffe och kakor!
Men dottern hade inte rörts lika mycket av sången. Högt och ljudligt svarade hon sin fader:
- Kaffe och kakor? Ge de svinen var sin sup!

Skånska Lasse - en allvarlig skämtare

Ove Dagneryd

Många lite äldre personer känner säkert igen visan, som börjar:

Nu Joan på Snippen har köpt sig klaver
mä åttio basar och fint fane'r,
och nu är de dans varje lörda gu' ger
så på bönemöte går nog ingen mer.

Denna kända låt är underlig på så sätt, att musiken skrevs av en franskfödd ingenjör från Örebro och texten av en skånsk bondkomiker från Linköping. Historien om dess tillkomst är denna.
En musikintresserad ingenjör, René Gaston Wahlberg, född i Frankrike av svenska föräldrar, besökte vid ett tillfälle ”Hindersmässomarknaden” i Örebro och fascinerades så av folklivet där, att han med musikens hjälp försökte beskriva sina upplevelser, och det resulterades i en schottis, som han kallade ”Hindersmässan ”.

Eftersom han kände en del artister, bl a Karl Gerhard, spelade han upp denna låt för honom. Men Karl Gerhard visade inget intresse för den. Däremot blev Ernst Rolf förtjust då han hörde den och beslöt att få någon att skriva en trevlig text till den. Han erinrade sig då att i Linköping bodde en skicklig visdiktare, som kallades Skånska Lasse. Han skickade melodin till Lasse och bad honom skriva lämpliga ord till den.
Lasse åtog sig detta med glädje och skildrade i ord hur det kunde gå till på folkliga fester. Rolf blev mycket nöjd med resultatet och kallade visan för” Bonnjazz ”.
Vem var då Skånska Lasse? Han hette Teodor Larsson, född 1880 i Gylle församling utanför Trelleborg. Fadern var folkskollärare och klockare och hade själv hand om pojkens skolgång. Modern dog då Teodor var åtta år. Fadern hade stora planer för sonen, men till hans besvikelse ville denne varken bli präst eller klockare utan snickare, och sådan utbildning fick han i Svedala. Sedan han fått gesällbrev, vandrade han omkring som gesäll och jobbade på olika ställen.

Så småningom kom han till Stockholm men trivdes inte där utan tog sig söderut och kom till Mjölby, där han fick jobb som snickare. Troligen var det här han blev kallad Skånska Lasse p g a sin härkomst. Han gifte sig första gång med en kvinna från Närke, och de bosatte sig i Linköping. Hon dog emellertid,och han blev ensam med tre barn. Lasse ingick ett nytt äktenskap, och familjen flyttade tillbaka till Mjölby. Den utökades efter hand, så han hade sammanlagt elva barn. De fick en sträng uppfostran, för fadern ville ha ordning och reda. Alla barnen var musikaliska och fick undervisning i

Skånska Lasse

musik, men eftersom fadern kände till artistlivets faror och visste, att det var en osäker verksamhet, så ville han att de även skulle lära sig ett ”riktigt” yrke. Han uppmanade dem att hålla sig borta från spriten, göra sitt bästa på scenen, vara rädda om sitt rykte och sköta sig väl.
Skånska Lasse turnerade flitigt runt i landet. På 20-talet, när flera av barnen var vuxna, följde de med fadern på hans turnéer. Då köpte han en bil för att underlätta resorna i landet. På 30-talet bestod turnétruppen av förutom Lasse, dottern Margit samt sönerna Walter och Rolf. Lasse förstod sig inte på den moderna musiken, i synnerhet jazz, så det var med viss skepsis han såg och hörde Walter imitera Louis Armstrong och Rolf Teddy Wilson, men å andra sidan hade barnen svårt att förstå faderns framträdande som bondkomiker.

Lasses klädsel på scenen var alltid densamma, ett lågt plommonstop av samma typ som seriefiguren Kronblom, bar långrock och skrynkliga byxor, en randig eller rutig väst och yllehalsduk. Han ackompanjerade sig på ett Magdeburger dragspel men kunde också spela piano med stor skicklighet. Han använde sällan smink, endast en röd fläck på näsan. Sedan stod han rakt upp och ner på scenen och framförde sina visor med allvarlig min och stark röst, vilket behövdes då inga mikrofoner ännu fanns.
Skånska Lasse skrev flera texter till Ernst Rolf . T ex ”Motorcykeln” och visan om hembränningsapparaten. De båda blev mycket goda vänner och hade goda personliga kontakter. Lasse var socialdemokrat, dock inte partiansluten. Han höll på lag och ordning ochförsta världskriget gav honom många visuppslag t ex ”De rysliga bolsjevikerna”. Han hade inget till övers för krigshetsare och tyckte att militärer var löjliga, och hade även ett gott öga till frireligiösa, hycklande predikanter.

I sina visor använde Lasse ofta uppräkningar av typen: ”Rocken, västen, byxorna och skorna”, som sedan upprepas i varje vers.
Han skrev satiriska texter som riktade sig mot överheten, som han tyckte var för hård mot vanligt fattigt folk men för släpphänt mot de rika. Lasse var orädd men snäll, även om han en gång fick böta för en visa. Han sålde många visor till andra artister men var rädd för att publiken skulle tröttna på honom och därför spelade han inte in så många skivor. Han var närmast en familjeartist och hade stora framgångar men var anspråkslös och trivdes bäst hemma i Mjölby.
Han hade en något egendomlig hobby nämligen att vandra omkring på kyrkogårdar och studera inskriptionerna på gravstenarna. Skånska Lasse dog 1937 och vilar på Mjölby kyrkogård.

Källa:: Uno Myggan Ericson: På nöjets estrader

Den dramatiska Duetten

Peter Roadson

Det var tidigt sextiotal. Familjen hade ett sommarhus nere i skånska Rörum på Österlen. Varje helg innebar en vådlig resa ner till huset med efterföljande resa tillbaka till civilisationen i Malmö.

Familjen bestod av mor, far i huset, vi tre bröder samt en stycken ganska nytillverkad syster.
Transporten i fråga genomfördes medelst en sävlig och opålitlig bil av märket Ford Taunus 12 M. En bil med sorgset utseende och av någon anledning hade man från fabriken trott att en jordglob inmurad i fronten skulle hjälpa på något sätt. Det såg sanning att säga ut som bilskrället fått en finne på näsan. Hela denna miserabla tingest hade draperats i en glad mattsvart färg.

Bilen höll oss i familjen ack så friska till både kropp och själ, då den sällan startade på kommando. Vi förde eländet mer än den gick för egen maskin, och detta höll oss ganska spänstiga, ty bilen hade en matchvikt som fick Amerikalinjens fartyg att framstå som hopfällbara kanoter.
Avgaser blev det ju inte heller, så den var ju långt före sin tid miljömässigt sett. Tämligen onödigt då miljö inte fanns på denna tid. Vi blev med Taunusens hjälp ganska så beresta, ty man förde den helst på gator som lutade neråt, oavsett var dessa ledde hän, och därför hamnade vi på för oss helt nya platser i livet.

Så skulle då den vilda slätten läggas bakom oss en söndagskväll och resan hem till Celsiusgatans civilisation skulle anträdas. Tror ni bilfan startade? Icke så! Vi förde och far i huset svor långa eder bakom den svarta bakelitratten. Inte hjälpte detta oss det minsta. Taunusen var lika sorglig i sitt starthumör som sin uppsyn, jordglob eller ej.
Vad göra? Mörkret föll ock illa var det oss till mods.

I Kivik hade vi en morbror som hette Martin Svensson. Denne morbror var bilmekaniker med egen verkstad och ökänd problemlösare vad gällde tekniskt utrustning. På den tiden gällde det maskiner som bilar, traktorer, fruktodlingssprutor och jordfräsar, mopeder, tröskor och dylika samtida apparater.
Martin gjorde utryckning i en sagolik svart och röd Ford Customline med dubbla bakljus och amerikanska linjer som fick oss pågar att drägla. Som att stå vid en uppgiven svart Taunus och se ljuset ifrån Herren komma emot oss. Tänk att få åka i den skönheten till Malmö…
Det varde icke förunnat oss hedningar.
- Dinne jevla bilen e ju rent hopplös. Sicket jevla batteri va! Helt kass va jau kan se!

Hans vidare utläggning om Taunusens eventuella brister ska jag bespara dig käre läsare, men det var inte mycket gott att säga, så att

säga. Att Taunusens ynkliga batteri inte ens skulle få lillsyrrans anskrämliga apa att slå mer än högst två gånger med cymbalerna visste vi ju redan. De få gånger som motorn gick igång och belysningen slogs på, så fick man nästa ”stryka en sticka” för att se om det lyste. Så hemskt var det på den tiden!
Vi fick bogsering till Kivik och där dödförklarades Taunusen sominte såg gladare ut för det. Reparation skulle inledas under stundande vecka, och vi fick låna Martin Svenssons trogna gamla Volvo Duett.
Intet ont anande nickade mor och far i huset japp, och vi lastade över mors väl gjorda packning. En packning som verkligen passade en superrymlig Duett med rejäla logportar i bakändan. Mors packning var av det slag att vi alla hade full mundering oavsett om vi hamnade på nordpolen eller på Nobelfesten. Lägg till diverse matkorgar och lite möbler, sängattiraljer för sex personer och ni ser förmodligen en ganska välfylld Duett.

Jag själv och min bror trycktes in i madrasslandet och resan mot Malmö inleddes.

Till en början så flöt färden i lugn och värdig torghandlarstil. Duetten kämpade tryggt på med sin tunga last och jag vill minnas att Taunusen såg lite lättad ut då vi skorrade iväg från Kivik. Hur i hundan mors packning fått plats i den, var ett av livets första mysterier. Antagligen samma sak som att råka ha omkull en tjejs handväska och sedan försöka få ner allt i den igen. Det går helt logiskt inte, men ändå…
Blågårdsbacken segades över och havet försvann med sista dagsljuset bakom oss och skymningen föll över alla vägfarande. Belysningen tändes och allt glödde frid och ro. Vi två ur barnaskaran slumrade till i madrasslandet där bak. Lillsyrran och minsta brodern delade baksätet med diverse pinaler av okänt slag. En flaska lemonad roade minsta brodern, då han till syrrans stora förnöjelse,

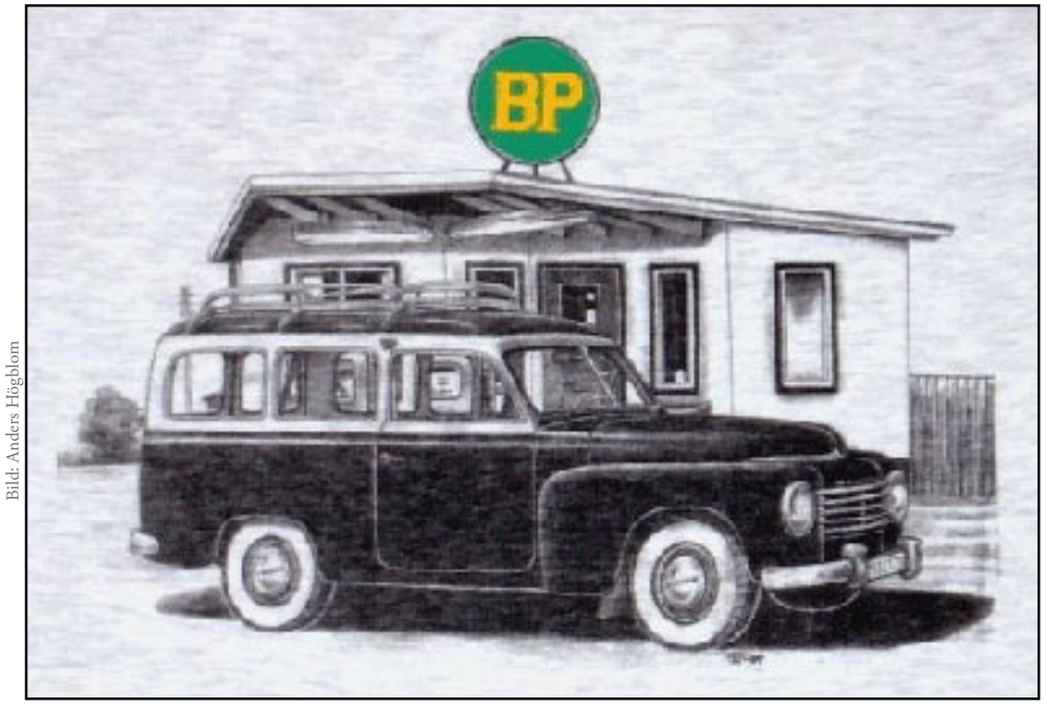

Tack till www.visbyscreen.se som gör t-shirts med bilmotiv.
Bild: Anders Högblom

Volvo Duett

skakade den och lät det pysa till.
Mor stickade som vanligt, det gjorde hon alltid då hon åkte bil med far i huset. Ju fortare han körde, ju fortare klapprade stickorna och därför gick vi ungar i stickade tröjor genom hela barndomen. Då far i huset gjorde omkörningar i full fart, så kom hennes handarbete att skifta från hobby till mindre industri. Vi till och med gav bort våra stickade tröjor till bättre behövande. Som familjen S på vår gata. Deras två pågar fick var sin tröja, men sen fick vi alla hålla låg profil ty mor blev misstänksam mot att fru S, som aldrig var nykter, skulle kunna sticka lika bra som henne själv.

Alla visste ju att om någon var så himla dum att han eller hon satte stickor i händerna på någon S., så skulle det uppstå blodvite av något slag, säkert som amen i kyrkan.
Sen började dramatiken. Far i huset började på sedvanligt manér att svära så det osade svavel. Helljuset fungerade inte, oavsett hur mycket han trödde på den lilla blanka kontakt som satt på golvet. Duetten bromsades in och undersökning skulle påbörjas.
Man måste se sånt som skall köras på! Basta! Han stövlade ur bilen och slog ilsket igen dörren bakom sej. Då tändes helljuset!
Far glodde med munnen på vid gavel, och klev tillbaka i sätet, slog igen dörren och världen, ja åtminstone vägen låg åter i halvljus.
Den tekniskt begåvade morbrodern hade tydligen lagt sin begåvning på allt annat än den gamla Duetten, och vi bröder i madrasslandet anade nya friska äventyr uti Sodom och Gomorron.

Resan fortsatte med ett bestämt dörrslammer och vägen låg i ljusken. Det kärvade snart till sej då far i huset fick möte nere i Fågeltoftas raka allé. Vi fick väl möte allihop, men det var far i huset som stod för eventuella åtgärder. Kontakten på golvet gick inte denna gång heller och den mötande började blinka irriterat. En ej bilskolemässig men ack så vanlig manöver i trafiken på den tiden.
Inget annat att göra så under dovt morrande om vissa släktingars hädanfärd, slogs det med dörren och halvljus rådde åter uti Kapernaum.
I rena förskräckelsen över far i husets förbannelser, släppte lillbrorsan trycket i Lorangan rent för snabbt och lillsyrran fick en hastig och klistrig dusch.
Den mötande bilisten slutade förvånat att blinka och trodde väl att far i huset var på väg ut för att göra upp trafikreglerna lite mer handgripligt. Att han glömt stanna var nog bara ett smärre förbiseende.
Sen gick det bra en stund igen, tills nästa möte. Nytt dörrslående och saken var historia oavsett vad andra bilister hade för uppfattning.
Sen kom vi till Orabacken. Den leder rakt ner i Sjöbo samhälle, och slutar vid Gästis med först en höger sen en vänstersväng av sydländsk karaktär.
På vägen ner passeras även marknadsplatsen.
Far i huset var nu så förgrymmad över Duettens motsträviga elsystem att han gasade på för att få ett slut på eländet så fort som möjligt.
- Kör inte så fort….”kved mor blek och tärd medan händerna for som lärkevingar.
- Står det hundraåtti på mätaren så finns det en anledning, grymtade chauffören buttert.
- Det börjar gå fort sa Herodes på väg utför oljeberget”
Duetter är pålitliga transportfordon med skönhetsvärde noll och vägegenskaper som en berusad anka med synfel.
Upp till normal fart av cirkus sextio, så går

det bra, sen vet man liksom aldrig vad som händer. Som att kasta sig ut i det okända. Halvägs nerför backen så var farten uppe i minst nittio knyck och det började vråla från framänden någonstans, samtidigt begynnte framhjulen streta åt alla håll, likt stadsbor på grönbete. Far i huset bromsade och svor så att det glödde av samma skäl, och mors stickor skulle säkert rendera hela familjen stickade kostymer innan samhället passerats. Hade William Arne varit på plats hade vi fått livstids anställning som vi stod och gick! Bergis!
Bilen skakade så att det kliade långt upp…. Ja ni förstår säkert. Lillsyrran i sin bilsits, en fullständigt livsfarlig mojäng som hängdes på baksätets ryggstöd och hade egen ratt, började få en ganska punkig frisyr, komponerad av Loranga och mycket vind. Som om inte detta räckte som bestraffning åt oss människor så började lillbrorsan vråla i samma tonart som Duetten.
Han hade tappat sin blanka peng! Han tjatade ofta till sej en silvrig tioöring eller tjugofemöring, och denna ekonomiplanering verkade nu borta.
Nu fick far i huset möte igen, men en lång radda billjus. Han slog frenetiskt med dörren men inget hände denna gång.
Först satt alla tysta och solade sej i de mötandes blinkningar, sen sa mor resolut:
- Jag provar med min dörrdjä….”
Hon gjorde så och allt slocknade. Det enda som förmodligen syntes var väl de glödande bromsarna. Viss svavelos kunde nog också märkas.

Som på given signal, började de bägge i framstolarna att slå gemensamt med sina dörrar, samtidigt som mors handarbete flyttade ut ur vårt liv. Kanske ni sett någon Sjöbobo som har randig tröja, nästan färdig. Hälsa och tacka i så fall.
Lillsyrran hade fastnat med handen i sin nya frisyr, lillbrorsan satt tårögd och kliade sej i ändan, av kända skäl, och vi i madrasslandet tumlade runt som astronauter i tyngdlöst tillstånd.
Nu kom svängarna vid Gästis. Dikt höger och sen dikt vänster förbi torget med korvkiosken. I högersvängen fick jag en oförglömlig syn av korvätande kunder på rad som alla gapade stort. Bra vid en korvkiosk men om de bara gapar och inget mer så faller ju hela affärsidén liksom.
Vänstersvängen blev för min del bara ett långt skrik av människor och däck och Duettmotor. Kollegan i madrasslandet sa dock efteråt att han ”kunde minsjäl räkna varenda skruv” i järnhandeln på motsatta sidan. Han har alltid haft bra huvud för matematik, bror min.
På Sjöbos paradgata började äntligen farten sjunka till modesta femtio knyck och alla i Duetten kunde landa och andas ut. Hjulen fick ungefär samma uppfattning som far i huset angående vad som var rakt fram. Vrålandet slutade lika abrupt som det kom, och mor satt för första gången och åkte bil utan stickor eller garn. Hon led svårt, även om farten hölls inom för Duetter lagom hastighet enda till Celsiusgatan i Malmö.
Där fick mor nytt handarbete med att få loss syrrans hand ur frisyren, far i huset fick letat upp en blank peng och stabilisera börsen, och vi bröder därbak skakade hand som pionjärer efter svåra umbäranden på savannen. Jag har som vuxen undrat vad de bilister vi mötte där i Orabacken tänkte då de mötte ett rött och vitt monster som vrålade efter startillstånd samt flaxade frenetiskt med vingarna. En kan ju bli busspassagerare för evigt efter ett sådant stålbad. Trots allt står en bild på en Duett, överst på min önskelista.

Ur tidningsarkivet

Brott på femtiotalet

Skånska Dagbladet

Maj 1958

För drygt femtio år sedan var Skånska Dagbladet på plats vid Lunds rådhusrätts förhandlingar en helt vanlig dag.

Det första målet behandlade en 54–årig svetsare från Holmeja som stod åtalad för vårdslöshet i trafik och brott mot vänsterregeln. Vid färd med sin motorcykel hade han vid korsningen med järnvägen Lund-Trelleborg på Malmövägen kommit med för hög hastighet och bakifrån påkört en personbil som stannat vid järnvägsövergången eftersom bommarna fälldes. Svaranden medgav sin ovarsamhet men ansåg att bilföraren varit minst lika medvållande genom att tvärstanna på sådant sätt att bakomvarande trafik hindrades. Byahornets referent finner denna ursäkt något klen och holmejabon dömdes också till 15 dagsböter om fem kronor.

Därefter var det dags för en 38-årig fru från Lund. Hon anklagades för uppsåtlig misshandel och historien var följande. Hon hade städat i trappan då en tioårig flicka och hennes fyraårige bror passerade. Fyraåringen yttrande:
- Din jävla sladderkäring!
Trots upprepade anmaningar vägrade barnen att avlägsna sig från trappan. Flickan svarade bara:
- De gör vi inte. Vi har lov att vara här.
Frun föste då ut flickan som vände sig om och slog till fruns ena underarm med knytnäven. Då slog frun tillbaka. Med sin våta skurtrasa.
Försvararen fann det förvånansvärt att polisanmälan skett mot en person som hindrats i sin yrkesutövning och yrkade lägsta möjliga straff. Rätten höll med och ogillade åtalet. Skånskans utsände höll också med och skrev att ”målet om barnmisshandel visade sig vara en högst överdriven historia som också fick den rätta utgången”.

En 27-årig bokbinderiarbetare ansågs ha gjort sig skyldig till rattfylleri. Han hade i spritpåverkat tillstånd framfört en moped på Kiliansgatan och Mårtenstorget. Svaranden påstod att mopeden inte varit igång under hans färd samt förnekade att han varit olämplig att på ett betryggande sätt framföra mopeden. Den poliskonstapel som tagit hand om mopedisten vittnade emellertid om raka motsatsen. Bokbinderiarbetaren hade tidigare ådömts dryga böter för samma förseelse, men denna gång blev det en månads fängelse. Byahornets referent anser dock att han borde ha fått rabatt med hänsyn till sitt finurliga försvar, att sittande på en moped kunna förflytta den utan att den varit igång.

Möjligen var det fråga om en ”trampemoped”…

Nu över till Malmö, där Skånskan rapporterar om inbrott i en Solidarbutik vid Rolfsgatan 21 i Sofielund. Bytet blev omkring 1000 kronor i kontanter, gaspoletter för 532 kronor samt ett trettiotal burkar kaffe. Till detta skall läggas 15 par damstrumpor av märket Vinetta.
Det fanns fler brottslingar i denna stad.
En 19-årig smörgåsnisse var hemma hos en kamrat och bestal dennes sjuke och sängliggande fader på 1.030 kronor, varav en tusenlapp. Stölden upptäcktes snabbt och två timmar senare kunde ynglingen gripas. Trots den korta tidsrymden hade smörgåsnissen hunnit spendera större delen av pengarna. Han hade ekiperat sig från topp till tå samt köpt en biljett till Västerås. Polisen lyckades lämna tillbaka större delen av kläderna och biljetten och räddade på detta sätt 800 kronor åt den bestulne. Men ett par skor, skjortor och andra saker hade hunnit bli så begagnade att de inte kunde återlämnas. Ynglingen hade suttit i spjället förut, men vilket straff han fick nu berättar inte Skånskan.

Red.

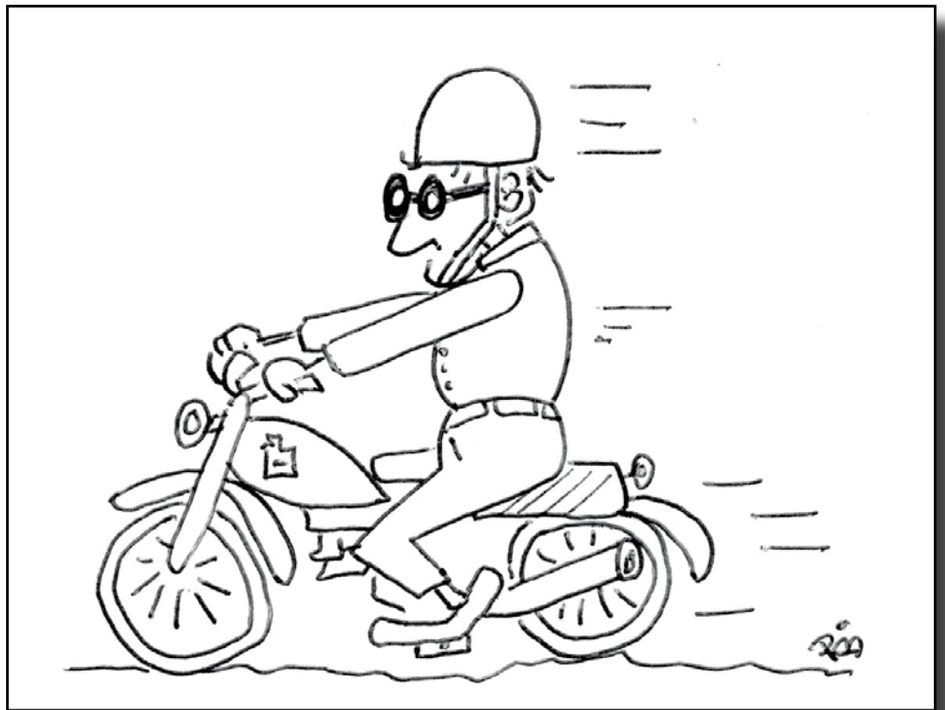

Teckning: Per Åke Andersson

Lundensisk mopedist

Autografjägarens memoarer

- händelser på femtiotalet

Lasse Larsson

Idolerna för cirka ett halvt sekel sedan hade en helt annan framtoning än dagens. TV var i sin barndom och ett okänt medium för de allra flesta i början av femtiotalet. Därav följde naturligtvis, att några s k Idol-Emma och Idol-Amanda inte existerade. Ungdomens idoler kom förr från sportvärlden eller från filmen och musiken i första hand.
Vem minns t ex inte Humphrey Bogart och svenskättlingen Richard Widmark. Givetvis skulle man efterlikna dessa. Naturligtvis fanns ju också präktigheten själv, Edvard Persson, men vilken ungdom vågade erkänna honom som sin idol. Inte ens den lille pågen, även om så var fallet.
Pågen greps av ett stort idrottsintresse, ja närmare sportfåne kan det vara svårt att komma. Hans bibel blev Rekord Magasinet, vars utgivare Edvin Ahlqvist (tillika blivande världsmästaren i professionell tungviktsboxning Ingemar Johanssons promotor) livligt propagerade för nykterhet, avståndstagande från rökning och varje vecka kom med devisen: plikten framför allt, läs hemläxorna innan du läser Rekord Magasinet.

Vid denna tid användes Frostavallen som ett tidigt träningsläger för svenska friidrottare, såväl manliga som kvinnliga. Frostavallen låg ju dessutom på ett ganska behagligt cykelavstånd från pågens hem, så där tillbringades en och annan påskhelg under noggrant studerande av träningar och naturligtvis med autografjakt. Speciellt damfriidrotten hade av naturliga skäl inte den genomslagskraft, som den har i dag med TV-personligheter som Sanna Kallur och Carolina Klüft. Dock fanns det stjärnor även på den tiden som den göteborgska spjutkasterskan Ingrid ”Pyret” Almqvist och den långbenta, höjdhoppande jönköpingstjejen Gun (Gunhild) Larking, båda bra placerade vid OS såväl 1952 som 1956.

Det mest förvånande var kanske, att man accepterade idrottsplatsen på Frostavallen. Den uppfyllde knappast ens den tidens krav på en hyggligt fungerande anläggning.

Fotbollen var, trots allt, den sport som var störst för piltarna i trakten. Den kunde ju beskådas lite varstans, även om kvalitén inte var så överväldigande.
En gång om året åkte därför pågen tillsam-

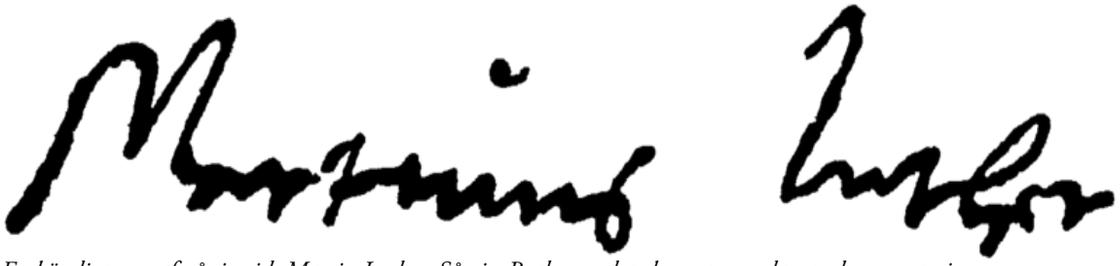

En kändisautograf på sin tid: Martin Luther. Så vitt Byahornet har kunnat utreda var denne man inte på något sätt utövare av idrott och därmed icke att betrakta som idol, mätt med pågens mått. Autografen kan dock beundras av de kamrater som föredrog historieboken.

mans med en äldre kamrat med tåget till Malmö för att beskåda allsvensk fotboll. Resan företogs oftast den första maj eftersom det av tradition alltid var hemmamatch för Malmö FF då, och dessutom var det extra festligt i staden den dagen. På den tiden talade alla i MFF skånska, utom den från Billingsfors i Dalsland importerade Ingvar Rydell. Han tog i gengäld sitt förnuft till fånga och blev Skåne troget även efter karriärens slut. Numera hinner spelarna knappt packa upp flyttlasset, innan de drar vidare till nästa marknad.

Pågens far bidrog vid dessa resor med pengar till tågbiljett, en läsk och en varm korv med bröd. Veckopeng var ett okänt begrepp i familjen, men ett bidrag lämnades gärna vid speciella tillfällen.
Ett år kom gossarna sent iväg med sina cyklar och nådde järnvägsstationen strax före tågets avgång. Det blev språngmarsch till biljettluckan och en rejäl överhalning av mannen i luckan varför de inte kunde komma lite tidigare och lösa biljett, han hade ju dessutom tåget att passa… Pengarna stacks fram och biljetter och växelpengar närmast kastades tillbaka och med utskällningen ringande i öronen och med växelpengarna i handen rusade pågarna till tåget. Väl på plats i kupén granskades resultatet av biljettköpet. Kamraten hade betalat med en tia och fått sin växel tillbaka men pågen, som hade betalat med en femma hade fått tillbaka på en tia! Uppfostrad i att rätt skall vara rätt, började samvetet ge sig till känna, men efter en överläggning kom kumpanerna överens om, att det fick bli ersättning för sveda och värk i samband med biljettköpet. De kunde ju inte rå för SJ:s brist på bemanning.

Efter en medioker derbymatch i Malmö mellan MFF och HIF var det så dags för autografjakt vid omklädningsrummet. En del av malmögrabbarna skrev, men helsingborgarna bara rusade förbi. Där stod pågen med värkande hjärta och såg en av den tidens stora Hasse Persson bara rusa iväg. Då viskade en stilig,ung dam, som sedan visade sig vara HP:s fru, att de skulle tura till Köpenhamn, så ta er snabbt till hamnen pågar, så skall jag hjälpa er där. De båda bortkomna lantisarna sprang som skållade råttor från Idrottsplatsen vid Stadsteatern genom staden till hamnen och Köpenhamnbåtarnas kajplats. Det var nog den eftermiddagens största idrottsprestation i Malmö! Mycket riktigt! Utanför väntade den unga damen med största delen av HIF-laget och det var bara att langa fram autografblocket. Den kvällen smakade varmkorven med bröd extra gott, som faktiskt blev flera stycken, de var ju dessutom sponsrade av SJ.
Speedway var en relativt ny sport på våra breddgrader. Det fanns tidigare en bana i Arlöv, men när Eslöv fick sin väcktes intresset på riktigt. Dit var det ju åter cykelavstånd. Mor, som alltid ville att pågen skulle vara hel och ren, tvingade på honom bästa vita nylonskjortan, en sådan som fanns då och snabbt antog rådande yttertemperatur dvs iskall på vintern och glödhet på sommaren. Nåja, det var inte temperaturen som blev problemet här. Pågen, som ju inte hade sett speedway annat än möjligen på något biografförspel, cyklade med stora förväntningar in till Eslöv. Väl där gällde det, att hitta en bra ståplats. Sittplats var inte att tänka på. Det kostade ju extra! Pågen konstaterade snabbt, att i kurvorna var det gott om plats och det var ju dessutom en spännande och händelserik del av banan.

När tävlingarna kom i gång glömde pågen tid och rum. Doften av bränslet och motordånet förflyttade honom till en helt annan värld. Nåväl, allt har ett slut, så ock en speedwaytävling och pågen satte sig på cykeln för hemfärd. Vid hemkomsten höll mor på att svimma. Pågen såg ut som en kolgruvearbetare från Wales i synen och skjortan påminde mest om en sotareblus. Skjortan, som förorsakat ett stort hål i familjens ekonomi vid inköpet, blev aldrig finskjorta mer och det dröjde ett tag till nästa besök på Eslövs Motorstadion.

Motocross var ju en annan sport, där eliten kom nära oss i Mellanskåne. Pågen och hans kamrat cyklade naturligtvis även till Onsjöbanan i Marieholm och t o m till Knutstorp, vars motorbana på den tiden användes för motocross. Till Saxtorp fick de lifta med någon motorintresserad vuxen från trakten. De bästa svenska förarna på den tiden var Bill Nilsson och Sten ”Storken” Lundin. Den store sydsvenske föraren var Kuno Johansson från Karlskrona, men en färgstark skåning var ju Allan ”Billeberga” Ljungstrand, som åkte på en mc av märket HPD. Det var Allans eget påfund. HPD stod för HopPlockade Delar. Han körde alltid med stort hjärta, men maskinmaterialet var av förståeliga skäl nog inte det allra bästa. Kunos BSA var förmodligen minst en klass stabilare.

Givetvis fanns det många andra intressanta tillfällen då pågen lyckades komma över en fin autograf. Bla uppträdde forna världsrekordinnehavaren Lennart Strand, Malmö AI som pianist, skaplig sådan, i något församlingshem och den väldige religiöse brottarbjörnen Johan Richthoff från Limhamn föreläste och rev sönder telefonkataloger. Han nöjde sig minsann inte med att riva sönder telefonräkningar ! Gunder Hägg som bänkgranne vid en fotbollsmatch på Olympia tillhörde också höjdpunkterna.

Så här skrev Gustaf Vasa sitt namn. En autograf som troligen inte var särskilt efterfrågad. Tvärtom, en skrivelse med denna namnteckning kunde innebära stora tråkigheter för mottagaren.

Byahornet 1964

Besök i en skogsby - anteckningar från Lönnhässle

Fritz Bengtsson

Man kan leva och bli stressad i världens stora centra, och man kan också leva i en liten skogsby, där risken för denna moderna sjuka inte är så stor.

Vi har inte hört talas om någon stressad person bland de cirka hundra som bor i den lilla skogsbyn Lönnhässle, sju kilometer från Åsbo-Össjö, cirka ett par mil från Ängelholm. Det kanske beror på att byn är så stillsam och hemtrevlig, där den vackert ligger inbäddad i skogen. I Össjö har man skolor och kyrka, poststation, affärer, bank, badhus, bilstation med mera, och därför räknar man i skogsbygden med, att folket i Össjö bor centralt. Man tar sig dit ner då man har viktiga ärenden att uträtta.

Vägen från Össjö till Lönnhässle går i mjuka slingringar genom skogen. Man passerar den hemska Åseliden, känd vida omkring som en av landskapets styvaste backar. Hela vägen till Lönnhässle går genom den härligaste natur, skogar och backar så långt blicken kan nå. Dessa trakter har också på senare år upptäckts av stadsborna och den som haft turen att skaffa sig ett torp här, prisar sig lycklig. Plötsligt öppnar sig skogen, efter ett par kraftiga svängar ligger Lönnhässle idylliska by där i en dalsänka, belyst av eftermiddagssolen. Vem skulle man hemsöka i byn? Jodå, jag stegade in i byns enda och lilla, men fantastiskt välsorterade affär och skakade hand med handlanden själv, Oscar Rehn, som genast bjöd in på kaffe och en pratstund. Så har man ännu tid att behandla sina kunder på landet.

Det finns ingen biograf i Lönnhässle och inte något näringsställe heller. Vad har man för förströelser?
- Vi har missionshuset och frälsningsarmén, säger Rehn. Vi får mycket folk på mötena här. Sen har vi ju förstås radio och TV i hemmen, här som annorstädes. Så inte är vi efter vår tid, inte ...
Rehn var lantbrevbärare i många år, noga räknat 28, cyklade 14 km per dag och gick då det var dåligt väglag. Postväskorna var tunga, ingen sinekur precis att vintertid släpa cykeln och väskorna genom snö och is. Nu är Rehn pensionerad från sysslan och belåten. Nu sköter han sin affär så länge han kan. Trivs med att bo i Lönnhässle.
- Det är det fler som gör, säger Rehn, Vi har en del sommargäster här, och fler blir det för varje år. De sätter lite färg på byn och vi är

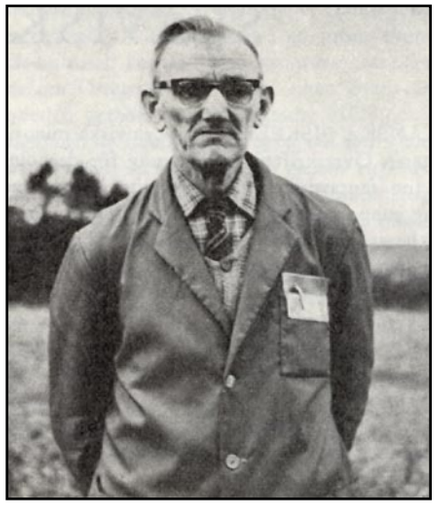

Handlande Oscar Rehn i Lönnhässle

glada för dem här.
Nå, en som bor så mitt i skogen får väl sinne för naturen? Lär sig en hel del om den?
- Jomen, säger Rehn, när jag körde posten kunde jag höra på trädens sus hurdant vädret skulle bli, och det slog inte fel. Det är kanske många som inte tror det, men det är faktiskt sant.
- Och folket trivs med att bo här i byn?
- Jo, de som bor här har växt in i miljön, de rår sig själva och vilja inte flytta nån annanstans. Men ungdomen kan inte stanna kvar här, det finns inget arbete för dem. Tyvärr är det så.
Detta är ju gamla snapphanebygder. Finns här någon muntlig snapphanetradition, några berättelser från den tiden?
- Jag har aldrig hört något, ingen av de gamla har sagt något om det. Men här ha legat många torp i skogen. De är borta nu. Här var mycket mer folk förr, antalet blir mindre och mindre. Såvida nu inte turisterna ändrar på det. Förr i tiden fanns också vildsint och besvärligt folk i trakterna här, men de är borta. Nu bor bara hyggligt folk här.
Rehn är fin på att berätta historier från gammal tid. Här är en:
- En gubbe, som bodde i Djurahused stal en ko, satte långstövlar på den för att undvika spår och hade kon hemma en tid. Målade sedan kon för att göra den oigenkännlig och traskade till Ängelholm för att sälja den på marknaden där. När gubben kom till Rebbelberga regnade det och tråkigt nog regnade färgen av kon. Poliserna tyckte kon såg mystisk ut och lade beslag på gubben. Inför rätten sa han:
- Sju ögakackel (hästar) har ja stulit och klarat mig, och så skulle en åka fast på en stackals ko!
Det kommer en och annan kund i affären och Rehn går ut för att expediera. Jag sitter vid kaffebordet och har det bra. I relation till dagens fastighetspriser kan det kanske vara intressant att veta, att Rehns affärsfastighet byggdes 1895 och att han på sin tid inköpte den för 750 kr. Den snickare som en gång byggde huset hade i arbetslön 150 kr, och för den summan skulle han också släppa till material!
Så gör vi några affärer med Rehn och startar hemfärden.

För att följa Byahornets reporter Fritz Bengtsson i spåren gjorde denna tidnings redaktör sommaren 2007 ett besök i Lönnhässle by och fick en pratstund med Arne

Handelsbodens dörr 2007

Foto: Bertil Wilhelmsson

och Inga Juhlin, Greta Andersson och Börje Jönsson. Arne och Inga slog sig ner här 1963 och bägge har sina barndomshem bara en kort bit härifrån. Greta är född i Lönnhässle och Börje hälsade på här som barn och som sedan har övertagit gamla släktingars gård. Lönnhässle är faktiskt ”centralorten” för några av de mindre, kringliggande byarna. Fast när man behöver uträtta ärenden är det i första hand Össjö, några kilometer västerut, som gäller. Att resa till stan betyder att man beger sig till Ängelholm.
Handlanden Oscar Rehn är visserligen borta sedan många år, men minnet av honom lever fortfarande. Han var lång och smal – enligt egen utsago ”klen med långa ben” - och startade troligen sin verksamhet redan under tidigt 1930-tal. Det lilla huset bestod av två rum; i det ena bodde ungkarlen Rehn och i det andra fanns handelsboden. Denna inrymde allt mellan himmel och jord; livsmedel, spik, glas- och porslin, tyger, gardinsväv och mycket annat. Det som inte rymdes i affären hade han i lagret uppe på loftet. Men han hade inte kyl och frys, så det var besvärligt med färskvaror.
Att Rehn bjöd in Byahornets utsände på kaffe 1964, var inte så konstigt. Handlanden tyckte om att träffa folk, höra nyheter och själv berätta. Handelsboden var något av ett underrättelsecentrum och dit kom folk ibland bara för att snacka.
När vi kom att tala om Djurahused, där kotjuven bodde, drar sig Arne till minnes Djura-Janne. Denne man gick med en hundrakilos säck från Eket till Brekille (där torpet Djurahused låg) genom skog och över mossar. En vandring på en halvmil.Utan att sätta ner säcken. Ögonvittnen har berättat… Greta minns en nittioårig gumma, kortväxt och tjock, som bodde intill vägen mot grannbyn Brekille. Hon hette Lina Jönsson. Hennes lilla röda hus, med blommor fram-

Handelsboden 2007 Foto: Bertil Wilhelmsson

för, hade bara ett enda rum, som värmdes av en vedspis. Hon brukade ibland promenera till Lönnhässle och hälsa på. Och så kommer Greta även ihåg Anders Nilsson, en gubbe i Lönnhässle som gjorde enekorgar och kvastar. Han gick själv i skogen och hämtade material. Och bryggeriet, som ägdes av Fritiof Möller. Gretas egen familj hade bageri och man körde omkring i bygden med bröd, bakverk och tårtor
Börje berättar om att Lönnhässle blev mycket omskrivet 1995. Då protesterade byborna mot förstärkningen av kraftledningen. Man var oroliga för strålningen och ville att ledningarna skulle byggas på ett alternativt sätt. Men fick inte rätt.

Vad har då förändrats sedan Byahornets senaste besök? Korna…säger Inga, de är helt borta. Och den bofasta befolkningen har till stor del ersatts av sommargäster. Greta saknar de böljande sädesfälten, potatisåkrarna och höhässjorna. Nu har marker vuxit igen eller så är det beteshagar för hästar.

Några röster från en by bortom de stora vägarnas brus.

Vad vet du om Häckeberga?

Som ett led i Byahornets samarbete med hembygdsföreningarna i Skåne gör vi här ett upprop för Häckeberga bygdeklubbs räkning. Man arbetar just nu med redigeringen av Häckebergaboken, som beräknas komma ut under 2009. Kartläggningen av godset Häckeberga har pågått i mer än 20 år och klubben har plockat fram en mängd tidigare inte kända uppgifter, fotografier och målningar. Så gott som samtliga gårdar och torp som funnits har man lyckats placera på kartan. De boende har förtecknats ända från de första kyrkoböckernas tid, som för Genarps socken är i slutet av 1600-talet. Konstnären Ingmar Hellfalk - som haft vänligheten att svara för omslaget till detta nummer av Byahornet - rekonstruerar gamla hus och miljöer. Håll för övrigt ögonen öppna för Hellfalk när det är dags för den skånska konstrundan!

Har du uppgifter eller bilder från Häckeberga och inte tidigare haft kontakt med klubben? Uppgifter om Petter Didrik Silfverskiöld som sålde godset 1824 är särskilt välkomna! Både om hans tid på Häckeberga och tiden efteråt.

Kontakta snarast ordföranden Stig-Gunnar Nilsson på telefon 040 - 488017, gärna kvällstid.

Häckeberga slott Foto: Bertil Wilhelmsson

Agusastugan
- utflykt i Andrarums socken på Österlen

Bertil Wilhelmsson

Långt bortom allfarvägarna, i Andrarums socken på Österlen, ligger en liten korsvirkesgård som stått i det närmaste orörd sedan den sista ägaren flyttade. Hennes möbler står kvar på samma ställen där de stod då hon för alltid lämnade sitt hem 1943. Det här skall handla om Agusastugan.

Om man färdas från Christinehovs slott på de smala skogsvägarna åt nordost kommer man till den lilla byn Agusa, en liten bit innan Hörröd. Landskapet är ålderdomligt med fägator, stengärdsgårdar och stora betesmarker. Från början var det bara två gårdar, men så småningom blev det till en hel by och under 1900-talet har här funnits både dansbana och krog.
Största attraktionen är i våra dagar en av Skånes förnämsta kulturrariteter, nämligen Agusastugan, en liten småbrukargård där både byggnader och inredning är i original. Man har inte plockat samman tidstypiska möbler från olika håll och skapat ett museum. Nej, detta är Anna Mårtenssons hem så som hon lämnade det.
Det var nämligen så, att när Anna hade avlidit var det tänkt att man skulle hålla auktion. Den 6 februari 1946 bars bohaget ut

Foto: Gustaf Åberg 1945

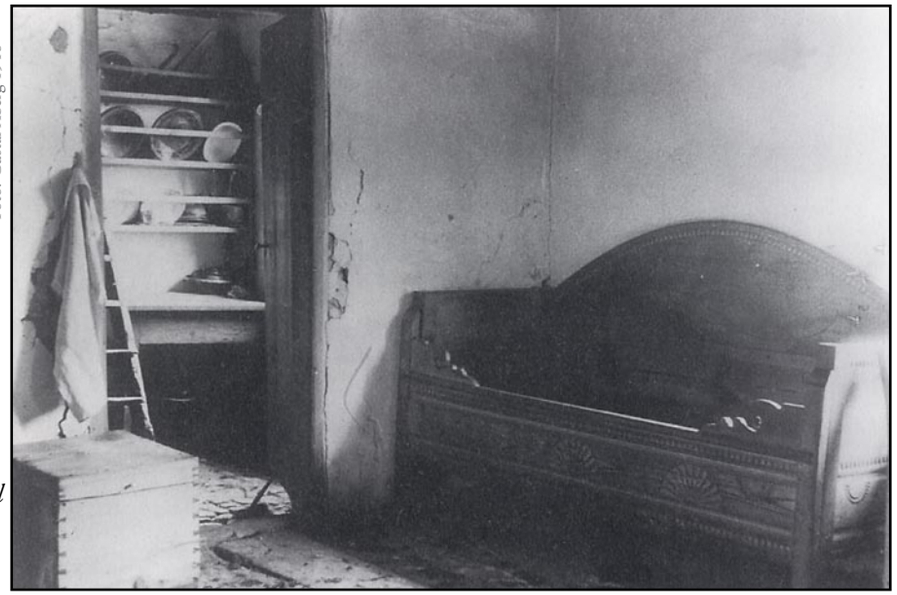

Foto: Gustaf Åberg 1946

Anna Mårtensson sov i den snidade sängen. Till vänster ser vi saltlådan och i bakgrunden karahyllan

på gårdsplanen men då ingrep Albo härads hembygdsförening. Efter en del ackorderande kom man fram till att föreningen skulle köpa hela stället med inredning och allt och så bar man tillbaka attiraljerna in i huset! Priset fastställdes till 1000 kronor
Gården (som vi i fortsättningen kallar stugan) nämns i skrift första gången 1833 och 1866 köptes stugan av Mårten Andersson (1824-1899). Samma år gifte han sig med Anna Mårtensson (1873-1945) och de fick dottern Anna, född 1873.
Agusastugan är i vinkel med boningshuset hopbyggt med stall och loge. Boningslängan är byggd i korsvirke och klädd med panel (lining) för att skydda de fuktkänsliga lerväggarna. Man tror att längan uppfördes omkring 1820, av virke som troligtvis kom från en äldre byggnad. Möjligtvis har byggnationen gått till så som Linné beskriver det i sin skånska resa 1749. Vid besök i Ravlunda, inte så långt från Agusa, skriver han att husen här på orten överallt var byggda med korsverke och hopslagna med ler. Vart och ett trä i väggen hade sitt eget namn. Understa stocken, som var istället för syll, kallades fotträ AA. Översta stocken, som låg under takfoten kallades överträ BB. De stolpar som stod på fotträet och höll upp överträet kallades stolpar CC. Löshult DD var de stockar i väggen som gick mellan stolparna. Allt detta virket bestod merendels av ek. I facken som bildades satte man käppar och flätade in halm eller hasselspö. Man slog lera i dessa fack och när leran torkat och spruckit något, strök man över med lera en andra gång, så att det blev tätare och jämnare. Leran är inte den fetaste och det är kvinnfolkens arbete att klena väggarna, då manfolket ältar leret. För manfolket är det oanständigt att befatta sig med kleningen.
Taken på husen var alla av halm, vartill togs råghalm, ”men finnarråghalm och larsmässoråghalm var till taken den sämsta, ty han ruttnar snarare”.
Överst på ryggåsen rider vårdträden, som är ett par alnar långa, två och två tillhopahäftade i kors, för att hålla ihop halmen.

Mårten Andersson köpte som tidigare nämnts Agusastugan 1866. Därefter kom en mycket besvärlig tid. År 1867 blev ett myck-

Stuan med kammaren i bakgrunden Foto: Gustaf Åberg 1946

et regnigt år och brödsäd och vårsäd förstördes. Året därpå var det tvärtom en svår torka med mycket ringa sädessköd. Potatisen klarade sig bättre och skåningarna blandade potatis i brödet. Men det var knappt om födan och vägarna vimlade av tiggare.
Under vintern 1869 importerades råg och vete från Ukraina och de bönder som hade råd, åkte till Ystad för att köpa. Skåneskildraren Frans Lindberg skriver så här: ”Men det fanns också storbönder som ansåg det vara en skam att behöva köpa råg till brödföda, och dess körde helst om natten för att inte göra det kunnigt för var man, att även de behövde köpa. Men det spordes ändå, och ingen var nog oförståndig att klandra dem därför”

Några år senare föddes Anna Mårtensdotter, den sista boende i stugan. Alldeles säkert skulle hon ha kunna återberätta vad som hände i bygden under de svåra nödåren. Men Anna verkar inte ha varit särskilt social. Hon trivdes bäst där hemma och var vad vi kallar gammaldags. Inga nymodigheter som nya kläder, vattenledning och avlopp eller elektricitet. Icke heller telefon eller radio kom någonsin in i huset. Hennes trygghet verkar ha varit ett stillsamt, religiöst liv. Än idag hänger bibliska motiv på väggarna och det finns till och med flera foton av sockenpräster. Och så finns här de religiösa böckerna som Anna gärna satt och begrundade i karmstolen i stuan.
Att ta ett fotografi av henne var det inte tal om. År 1943 gjorde man ett försök men fick svaret:
- Ånej, nu har jag fyllt 70 år, och jag har inte blitt fotograferad förr, så nu får det vara. Å nej, tack, tack.

Men några av hennes brev har man bevarat.

Färgfoton: Bertil Wilhelmsson

Guiden Tore Jönsson visar Byahornets utsände ett brev som Anna fått från en släkting i Amerika. Det är daterat den 11 maj 1919 och här är några rader få svengelska.
”Jag hade även (tänkt) sända eder lite postpengar men så länge som brefven äro uppnade (=öppnade) så vågar man icke sända någonting för di själer det innan ni får det, men så fort som poststyrelsen här finner det säft (= säkert) att registred bref går fram till sin egare, skall jag ihågsama er.
Kära Anna! Ni skrifver ni är icke så glad till sinnes som ni borde vara, jag förmodar ni arbetar för hårdt. OK! Säg hvarför icke sök upp en good ung man och gift er för det kan icke bli så många år tills ni är lemnad allena. Då är det godt att ha någon som kan göra edert arbete. Tänk över my advise (= mitt råd). Jag hoppas ni vill ursägt min dåliga skrifvelse för jag nästan förglömt skrifva svenska. Ingen brevväxling i Sweden utom er.”

Låt oss göra en rundvandring i stugan. Innanför ytterdörren finns farstun med ”illaren” (den öppna skorstenen) rakt fram. På ett bord till vänster om dörren tillredde Anna sina måltider. Här fanns också diskbaljan och diskvattnet hälldes helt sonika ut på stengolvet och rann ut genom ett hål i väggen.
Till vänster om farstun är stuan. Golvet har breda plankor som hölls rent genom att man sopade det med sand. Taket har en rödbrun färg, traditionellt målat med oxblod, en blandning av kalvblod och kimrök. Sättugnen är från 1827 och intill står den obligatoriska spottlådan. Här finns också saltlådan. Saltet var förr i världen grovt och måste krossas. Sedan torkade man det i en burk uppe på ugnen.
Längre in finns kammaren, som var helt utan värmekälla. Detta var finrummet. Här hänger en gratulationstavla som Anna fick när hon fyllde ett år. Rummet bredvid är kistekammaren och på det stampade lergolvet står en kista från år 1800. I denna kammare förvarades kläderna.

Agusastugan är väl värd en utflykt!

Agusastugan vårdas och visas av byalaget. Slå en signal till Tore Jönsson 044-35 21 21 eller Monica Ahlm 044-35 22 03 så öppnar de upp och guidar er

Glömt prenumerera?

Alla våra prenumeranter från 2008 får nr 1/2009. Vi hoppas att även du, som ännu inte har betalat prenumerationsavgiften 187 kronor, vill vara med oss under 2009. Vi tipsar om inbetalningskortet i nr 4-5/2008

Plusgiro: 14171-3 eller bankgiro: 5734-5811

Tidningen som har berättat om Skåne och skåningar sedan 1942

Plocka till hälften

Erik Jönsson

Seden att plocka till hälften var förr mycket utbredd på de skånska åsarna, som i början på förra seklet var rika på bärfälader.
Som liten på mitten av 1920-talet var jag ofta med min mor och plockade lingon. Blåbär och björnbär fanns det för det mesta på våra egna ägor.
Mor var alltid noga med att fråga markägaren om lov, och när vi plockat färdigt så lämnades hälften av bären till de som ägde marken. Därav uttrycket ”Plocka till hälften”.

Det fanns många sätt att kompensera markägaren för bär man plockade.
Jag minns en lantbrukare som hade ganska stora potatisodlingar. Han lejde aldrig potatisplockare, utan de som kom och hjälpte till med potatisupptagningen på hösten fick sedan plocka så mycket bär de ville på lantbrukarens ägor under bärsäsongen.
Inte så allmänt, men på det stora gårdarna och godsen hände det att man auktionerade ut rätten till bärplockning.

Enligt överenskommelse med markägaren kunde man även byta med ost, ägg m.m eller betala med kontanter för att få plocka bär.
Men så infördes Allemansrätten i början på 1920-talet. Tidigare hade skogens vilda bär tillhört markägaren. Men enligt den nya ”allemansrätten” blev det tillåtet för vem som helst att plocka bär var som helst på ängarna och i skogarna.
Det blev en revolution för plockarna, medan en del markägare tyckte det var rent horribelt.

Bild från Wikipedia

Blåbär (vaccinium myrtillus). Ett populärt ris.

Foto: Cecilia Biarner

I syfte att skrämma bort plockare släppte man lös en varelse av detta slag. Varelsen på bilden har dock inget sammanhang med de folkilskna släktingar som förekommer i artikeln

Många dråpliga situationer har jag hört talas om angående allemansrättens vara eller icke vara.
Stridigheter mellan plockare och markägare var inte ovanligt. Jag ska inte här ta parti för någon. Det är ju inte ens fel när två träter, och det gäller även i detta avseende.
Det är känt att markägare tog till handgripligheter och kastade ut plockarna från ägorna.
Men det hände också att plockare klippte av stängsel och öppnade led så djuren sprang ut, vilket kunde få förödande konsekvenser.

De större gårdarna kunde t.ex. släppa ut en folkilsken tjur på ägorna och sätta upp en skylt: **VARNING FÖR TJUREN, TILLTRÄDE SKER PÅ EGEN RISK.**
Ett effektiv sätt men kanske inte särskilt sympatiskt. Har hört talas om ”fruntimmer” som nästan blev skrämda till livet.

Ett annat sätt som jag läst om, var en bonde som sprutade gift på bären, vilket inte var till gagn för någon.
Jag minns en gammal man som inte kunde förlika sig med bärplockarna. Han slipade sin lie och gick ut och högg av björnbärsreven, medan han muttrade: Hinner jag inte plocka de här bären själv så ska min sj..l ingen annan ha nytta av de heller. Det var ju

Ur tidningsarkivet

Skånska Aftonbladet

Skånska Aftonbladet var en kvällstidning som grundades 1880. Redaktionen låg i Malmö och 1907 blev namnet Malmötidningen Skånska Aftonbladet efter en sammanslagning med Malmötidningen. Tidningen upphörde vid årsskiftet 1949/1950 då den övertogs av Kvällsposten.
Här är några klipp från ”den skånska landsbygden” i mellersta Skåne.

27 januari 1900

Olyckshändelse. Då kyrkoherden *J. P. Cruce* i Fulltofta i tisdags afton befann sig på sockenbudsresa till Häggenäs, råkade kusken hålla för nära landsvägsdiket med den påföljd att åkdonet stjelpte och kyrkoherden föll mot gärdesgården, hvarvid han rätt illa skadade sig. Han hade dock styrka nog att sjelf köra häst:en från platsen.

24 maj 1906

Skördeutsikterna i Frostabygden. Till Skånska Aftonbladet skrifves: De lofvande utsikter till god skörd, som voro rådande i slutet af förra och början af denna månaden, ha nu genom den långvariga och intensiva torkan betydligt försämrats. Så godt som all växtlighet har afstannat, och särskildt rotfrukterna ha blifvit betydligt eftersatta. Vårsäden har ännu tämligen bra motstått torkan, tack vare den skorpa, som bildats öfverst på jordytan och som ännu höll jorden fuktig. Klöfvern har så mycket svårare lidit af torkan, och den är redan om några dagar mogen och färdig att skörda. Äfven om regn snart faller, kan gräs- och klöfverskörden icke nämnvärdt förbättras, utan kommer denna att lämna en knappt medelmåttig skörd. Rågen är det sädesslag, som bäst motstår torkan, och den ser också lofvande ut, fast något kort i strået, men axen äro långa och den blommar rikligt. Enda faran med rågen är, att den möjligen brådmognar om torkan och värmen blir långvarig. En riklig, grundlig rotblöta skulle nu hafva välgörande verkan å växtligheten och en sådan är efterlängtad af landtmännen.

26 maj 1906

— **Ringsjöbrons ombyggning.** Svåra rubbningar i trafiken komma, skrifves till Skånska Aftonbladet, att uppstå vid Bosjökloster under den närmaste månaden. Den gamla träbron öfver ån, som förenar Östra och Västra Ringsjön, skall nämligen ombyggas, och på grund däraf har trafiken å bron aflysts för en hel månad. Nu är det så, att Bosjöklosters församling genom nyssnämnda å är delad i två delar, och på grund däraf komma stora svårigheter att uppstå. Så ligger kyrkan å ena sidan om ån, o. präst o. klockare äro bosatta på andra sidan. Bosjökloster har sin handelsförbindelse i Höör och denna blir nu afbruten för hälften af församlingen, såvida man icke vill färdas den 3 à 4 gånger längre vägen rundt Östra Ringsjön om Snogeröd, Ousbyholm och Fulltofta. Mjölken från Klinta gård, som levereras till Höörs mejeri, kommer antagligen att forslas nyssnämnda väg. De gående kunna visserligen med tillhjälp af en båt färdas öfver ån, men all körtrafik får inställas. Att anlägga en provisorisk bro skulle förefalla för dyrt, då ån är mycket bred.

19 maj 1905

Stor skogsbrand. Till Skånska Aftonbladet skrifves: Tåget å Hör-Hörby-banan, som afgår från Hör vid tiotiden på förmiddagen, antände i går en intill järnvägen vid Fulltofta liggande ung granskog och elden spred sig med förfärande hastighet på ett större område. Sprutor och brandmanskap anlände såväl från Hör som Hörby och det lyckades att begränsa elden till den skog, där elden började, dock härjades granskog å en areal af 25 à 35 tunnland. Midt emot brandstället, endast skildt af järnvägen, är en granskog, som sträcker sig på hundratals tunnland och denna skog var svårt hotad, men blef räddad. Flera mindre hus, som lågo intill brandstället och voro vid flera tillfällen svårt hotade, blefvo likaledes räddade. En lycka var att vädret var så lugnt och folk så hastigt kom till platsen, i annat fall skulle oberäkneliga följder af elden uppstått. Den härjade skogen var synnerligen vacker och hörde till Fulltofta fideikommiss som äges af frih. Nils Trolle å Trollenäs och som på arrende innehafves af häradshöfding Trolle å Fulltofta.

6 februari 1900

Spritbolag i Hörby. Vid sammanträde i fredags beslöts bildande af ett bolag för öfvertagande af utminuterings- och utskänkningsrättigheterna af spirituosa inom Hörby köping. Sedan ett förslag till stadgar blifvit uppläst och antaget, valdes en styrelse och uppdrogs åt denna att söka fastställelse å stadgarne samt ingå med ansökan om rätt för bolaget att öfvertaga spritutskänkningsrättigheterna inom köpingen.

12 januari 1900

Auktioner.

Stor Konkursauktion.

I enlighet med borgenärernas uti gästgifvare N. Perssons i Hörby konkurs vid sammanträde fattade beslut kommer att å offentlig auktion, som förrättas å Hörby gästgifvaregård, fredagen den 19 januari med början kl. 10 f. m., konkursmassans såväl fasta som lösa egendom att försäljas bestående af:

Fastigheterna:

1:o Gamla gästgifvaregården med 3:ne stora byggnader, dei af manbyggnaden i 2:dra våningen, belägen utmed Stortorget och de mest trafikerade gatorna i Hörby, med ett passande läge för värdshusrörelse eller annan affärsverksamhet, tillhörande stor jordtomt och trädgård om c:a 3 tld rymd uttill den genom Hörby flytande ån.

2:o 22 st. byggnadstomter, belägna uti o. söder om, intill Hörby köping.

3:o Cirka 20 tld åkerjord belägen dels inom dels utom köpingen.

4:o Lägenheten "Nya torg" nr 1 & 2, afsöndrad från 1 mantal nr 1 Hörby med derå uppförda byggnader under tak af asfalt och tegelmurar, inredt till flera lägenheter och handelsbutiker med fasader åt Nya Torg och Stora Nygatan.

5:o All invändig lösegendom bestående af

Tidskriften Byahornet

Moje Biarner startade 1928 bokförlaget Scania och 1942 tidskriften Byahornet.

I början av 2000-talet samlades både bokförlag och tidning under det gemensamma namnet Byahornet.
Efter åttio år och flera hundra titlar har bokutgivningen lagts ner eftersom det blivit allt svårare för små bokförlag. Vi har mycket böcker kvar i vårt lager och erbjuder nu våra böcker till halva priset.

Nya prenumeranter
Känner du någon som du tror skulle vara intresserad av en prenumeration? Vi sänder gärna ett provexemplar av Byahornet till intresserade. Låt oss hjälpa till att bevara skånska traditioner.

Har du en artikel i byrålådan?

Är det så att du har något som du eller någon annan har skrivit liggandes där hemma? Vi tar gärna emot bidrag till Byahornet.

Gå in på vår hemsida!

Vi har nu uppdaterat Byahornets hemsida. Fortfarande återstår en del arbete innan den är helt färdig. Vi skall försöka hålla den levande hela tiden. En idé som vi har, är utökat samarbete med föreningar och andra sammanslutningar som liksom vi vill värna om det skånska kulturarvet. Både tidningen och hemsidan är tänkta för detta samarbete. Vi kommer också att lägga ut aktuell information, t.ex efterlysningar i något ämne.

www.byahornet.se

Berättelser, artiklar, gamla bilder eller vad du nu har i byrålådan eller i tankarna och som du tror skulle kunna passa. Hör gärna av dig till oss. Vi vill helst ha materialet digitalt per e-post, på cd-skiva eller diskett.
För publicerat material betalas ett mindre arvode, som överenskoms från gång till gång. Vi tar tacksamt emot läsekretsens intressanta bidrag.

Byahornet AB
Häradsvägen 44, 280 40 Skånes Fagerhult
telefon 0433-500 80, fax 0433-500 86
e-post info@byahornet.se
www.byahornet.se

Byahornets brevlåda är alltid öppen för berättelser och synpunkter. Foto: Bertil Wilhelmsson

Skånska böcker från Byahornet

Obs! Just nu halva priset på våra böcker!

BARBRO ANDREASSON
En doft av lavendel. Roman 210 sid. 225:-
Våra prenumeranter betalar 165:-

Det hände häromda'n. Roman 179 sid. 235:-
Våra prenumeranter betalar 185:-

ERIK BERGLUND
Gamla byar och slott. Blentarpsbygdens historia.
88 sid. Inb. 70:- Våra prenumeranter betalar 40:-

CARIN EKBERG
Lycketösen. Berättelsesamling på bygdemål.
130 sid. Inb. 135:- Våra prenumeranter betalar 85:-

PER O W CARLENFELT
Den nye gästgivaren. Roman. 252 sid.
Inb. 135:- Våra prenumeranter betalar 75:-

GRETA FROSTIN
Skoletös-skolfröken. Ungdomsminnen. 120 sid.
Inb. 120:- Våra prenumeranter betalar 60:-

ELLY HALLGREN
Ola Pärs ålagille å annra paschaser. Bygdemål
58 sid. Inb. 139:- Våra prenumeranter betalar 100:-

ALICE HULTING
Försoningens minut. Roman. 270 sid.
Inb. 100:- Våra prenumeranter betalar 80:-

CURT EINAR JINDER
Ängel med svedda vingar. Roman. 136 sid.
Inb. 207:- Våra prenumeranter betalar 150:-

BROR JOHANSSON
Tea på Ulfsgården. Roman. 224 sid.
Inb. 230:- Våra prenumeranter betalar 150:-

Åsa-Hannas dotter. Roman. 185 sid.
Inb. 225:- Våra prenumeranter betalar 140:-

BIRGIT LINDSTRÖM
Nyckeln till farmors kista. Berättelser från Österlen.
Delvis bygdemål. 64 sid.
Häftad 40:- Våra prenumeranter betalar 30:-

INGVAR MÅRTENSSON
Vår går. Livet på en skånsk gård på 1930-talet.
64 sid. Rikt ill
Inb. 150:- Våra prenumeranter betalar 120:-

SIV NILSSON
Blåblus och förklesnibbar. Tidsskildring. 160 sid.
Inb. 207:- Våra prenumeranter betalar 162:-

ELVA OLSSON-LEVIN
Gunilla Täckare och rättvisan. Historisk roman från Ringsjöbygden. Inb. 128 sid. 135:- Våra prenumeranter betalar 90:-

ARTHUR ONNBY
Uggletjutet. Snapphaneroman. 188 sid.
Inb. 90:- Våra prenumeranter betalar 65:-.

HASSE "HP" PERSSON
Svängdags. Minnen från jazzdansens tid. Rikt ill.
104 sid. Inb. 207:- Våra prenumeranter betalar 150:-

EGON PRAHL
Sägen och sanning kring köpmansmagasinet vid Smygehuk. 32 sid.
Häfte 30:- Våra prenumeranter betalar 20:-

GUNNEL QUIST
Emma Cecilia. Roman. 230 sid.
Inb. 205:- Våra prenumeranter betalar 165:-

COLBRINE SANDSTRÖM
Skjärnesyster Historisk roman 197 sid.
Inb. 235:- Våra prenumeranter betalar 185:-

Och nu är lampan släckt Roman 126 sidor inb.
160:- Våra prenumeranter betalar 138:-

Fru Ides vilja Historisk roman 133 sidor inb. 207:-
Våra prenumeranter betalar 150:-

BERTIL STENBERG
Fridas Harry. Roman 180 sid.
Inb. 150:- Våra prenumeranter betalar 80:-

GÖTE STRAND
Hemkomsten. Roman 242 sid.
Inb. 246:- Våra prenumeranter betalar 190:-

HENRIK WRANÉR
Stuesnack å stätteslams. Bygdemål. ill. 90 sid.
Häftad. 45:- Våra prenumeranter betalar 30:-

HENRY SVENSSON
Töl smau skrönor. Bygdemål. ill. 60 sid. Inb. 207:-
Våra prenumeranter betalar 150:-

POSTTIDNING

B

SVERIGE

PORTO BETALT

Adressuppdatering 2001162701

Vid definitiv avflyttning eller felaktig adress sänds försändelsen vidare till nya adressen.
Rapportkort med nya adressen sänds till postkontoret 280 40 Skånes Fagerhult.

Nästa nummer kommer den 1 juni

Foto: Cecilia Biarner

Byahornets utgivningsplan

2009

Nr 2 manusstopp 3 maj, ute 1 juni

Nr 3 manusstopp 2 augusti, ute 1 september

Nr 4 manusstopp 30 september, ute 30 oktober

Nr 5 manusstopp 13 november, ute 15 december

Vi tar gärna emot bidrag till Byahornet. Berättelser, artiklar, gamla bilder eller vad du nu har i byrålådan eller i tankarna och som du tror skulle kunna passa. Hör gärna av dig till oss. För publicerat material betalas ett mindre arvode, som överenskoms från gång till gång.

Gratis provnummer!
Har du någon bekant som du tror är road av Byahornet, meddela oss namn och adress, så sänder vi ett gratis provnummer.
Byahornet, 280 40 Skånes Fagerhult, telefon 0433-500 80, fax 0433-500 86, e-post info@byahornet.se

www.byahornet.se